

MANOLACHE COSTACHE EPUREANU – OMUL EPOCII SALE^x

dr. Laurențiu Chiriac
drd. Mihai-Cristian Șelaru

Cuvinte cheie: Adunarea Națională de la Blaj, Președinte al Divanului, Adunarea Electivă, Ministru, Președinte al Consiliului de Miniștri, Senator, Deputat, Liberal, Conservator, Secularizarea averilor mănăstirești, Unionist; Președinte al Tribunalului Tutova.

Keywords: Great Assembly from Blaj, President of the Divan, Elective Assembly, Minister, Chairman of the Council of Ministers, Senator, Deputy, Liberal, Conservative, Union Secularization of autonomous monastery; Unionis, Chairman of the Tutova Courthouse.

Abstract:

Manolache Costache Epureanu-A Man of His Age

Manolache Costache Epureanu- lawyer and politician, founding member of the National Liberal Party (1875), Chairman of the Conservative Party (3 February to 7 September 1880), Chairman of the Council of Ministers from Iassy (27 April 1859-30 April 1860), Chairman of the Council of Ministers from Bucharest (13 July 1859-30 April 1860), Chairman of the Council of Ministers of Romania (20 April to 14 December 1870, 27 April to 23 July 1876).

Descendant of a boyar family with ancestors from the time of Stephen the Great, son of Governor Ioan Epureanu, he followed primary and secondary education in Haidelberg, university studies in Berlin and Jena, where he obtained his doctorate in law, 1839. Back at home, he is chairman of the Tutova Courthouse (1844-1846). Involved in the revolutionary attempt of 1848 in Moldova, he is arrested, escapes, takes part in the Great Assembly from Blaj (3-5 May 1848) and revolutionary meeting in Brașov and Cernăuți. After the withdrawal of the occupying Russian troops, prince Alexandru Ghica appoints him president of the Divan. Proponent of the idea of union, he conducted an intense activity in support of the Central Committee of Union, a deputy in the ad hoc and Elective Assembly which elected Cuza prince of Moldavia on 5 January 1859.

He was also the Chairman of the Elective Assembly (17 December 1865-3 January 1866) and of the Constituent Assembly (9 May to 6 July 1866) which proclaimed Charles of Hohenzollern prince of Romania. Minister of Justice in Lascar Catargiu's government, he resigned disagreeing with the establishment of Credit Land without participation of foreign capital. For the same reason he leaves the conservatives, then takes part in the founding of the National Liberal Party.

Manolache Costache Epureanu took its first steps towards removing the tax privileges, opting for a uniform tax on the inhabitants of the country. He also coordinated the action of secularization of autonomous monastery estates (chinovii),

encouraged the creation of a university in Iassy, took steps to modernize the army (the establishment of an engineering battalion) and tried to set up credit institutions (National Bank and Loan land). Deputy and Senator for all of the legislatures between 1859 and 1880, he oscillated between moderate liberalism and moderate conservatism.

* * *

Neamul nostru n-a dus niciodată lipsă de talente. Tot ce rămâne în urma unui om este numele său. Suntem un popor norocos, fiindcă noi, spre deosebire de alte popoare, nu trebuie să ne născocim strămoșii. Noi chiar îi avem! De aceea, când dorim să ne întoarcem în vremuri, ne vom întâlni sigur și cu marele om politic și de stat **MANOLACHE COSTACHE EPUREANU**. Numai că la noi marile figuri ale trecutului stau adesea, bogate de înțeles, dar închise încă deplinei cunoașteri. Pentru că această mare personalitate a epocii moderne a României nu e atât de ușor de înțeles și de cuprins, am ales să-i ilustrăm remarcabila sa personalitate, tocmai pentru a realiza faptul că, în afară de memoria colectivă, noi îl cunoaștem pe acest om al epocii sale mai mult din documentele vremii și mai puțin din descifrarea cuvintelor și faptelor sale păstrate în luările de cuvânt, în dezbaterile parlamentare, în scrisori, în opiniile contemporanilor despre el și în alte cate ale vremii. Doar parcurgându-i cu obiectivitate timpul destinului său, vom înțelege limpede că măreția și lumina chipului lui Manolache Costache Epureanu în istorie vor trebui să fie mult mai bine zugrăvite, căci ele își au izvorul în frământările și faptele sale deosebite.

Chiar dacă și mai înainte din mijlocul neamului nostru au răsărit oameni politici care au atras atenția asupra lor, cucerindu-și admirația și stima contemporanilor și a urmașilor, totuși **MANOLACHE COSTACHE EPUREANU** constituie un *simbol reprezentativ al unității elitei politice* în realizarea dezideratelor neamului românesc: libertate, unire, independență și modernizare. Prezența lui Manolache Epureanu pe scena politică românească a constituit, astfel, *începutul garantării puterilor în stat și impunerea autorității și legitimității actului politic și juridic*. În Manolache Costache s-au întrupat atunci nu numai tradițiile unei culturi pașoptiste și geniul unei națiuni, ci și eterna aspirație a ființei umane spre cunoaștere și înțelegere. Gloria sa își are desigur explicația și în destinul lui uman, care s-a împletit în mod fericit cu al altor iluștri contemporani Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu, prințul Carol I, I. C. Brătianu, Lascăr Catargiu etc., dar mai ales își are sorginea în *forța exemplului personal și în admirabila sa chibzuință și înțelepciune politică*.

Se poate vorbi despre **MANOLACHE COSTACHE EPUREANU** ca despre cel *dintâi model politic românesc* de a fi în civilizația europeană. Însă, pentru noi, el a fost, înainte de toate, cel ce a rezumat în faptele sale o istorie, o țară, un popor, o cultură politică, aducându-și importante contribuții care au meritat să fie consemnate și cunoscute de noi. Epureanu reprezenta la vremea sa personalitatea de excepțională complexitate, în stare să refacă în dezvoltarea sa individuală drumul de secole și tipologia intelectuală a unei elite politice românești, aflată între Lumea Veche și Lumea Nouă.

În fine, neprețuita dragoste a bărlădenilor pentru acest mare concetățean al lor și pentru apărarea valorilor tradiționale tutovene, ne-au determinat să purcedem la o revalorizare a trecutului său, conștienți fiind că bărlădenii pot oricând să-și aducă piosul lor omagiu față de **MANOLACHE COSTACHE EPUREANU**, cel care le-a îmbogățit istoria cu a sa prezență.

1. Familia și viața privată

Manolache Costache Epureanu s-a născut la 22 august 1820, la Iași, probabil în "casele din mahalaua Sf. Andrei, cu mult loc și acareturi"¹ Totuși, există și ideea că el s-ar fi născut la 19 septembrie 1824, la Iași sau la Bârlad. Descendent al unei familii boierești cu strămoși pomeniți încă din vremea lui Ștefan cel Mare (cum ar fi familia boierească a marelui vornic *Boldur*), Manolache era fiul vornicului Ioan Epureanu și al Catinței Costache Negel (fiica spătarului Costachi Negre), cu proprietăți în ținutul Tutova. Din această familie s-a ridicat și renumitul cărturar Veniamin Costache, mitropolit al Moldovei. Se știe sigur că familia lor a avut "rădăcini" în comuna Epureni și în "târgul" Bârlad, unde aveau numeroase pământuri și case.²

Tatăl lui Manolache - Ioan Costache Epureanu - era fiul cel mai mare al lui Grigoraș Epureanu și al Mariei Caragea. Ioan Epureanu s-a născut la Epureni, probabil în 1771 și a deținut mai multe ranguri: stolnic, spătar, postelnic și vornic. El a locuit la Borosăști (moșie ce o deținea dintr-o moștenire părintească) și la Bârlad - unde își făcuse case pe un loc de 236 de stânjeni în "Mahalaua din gios de Cacaina" (loc situat astăzi pe strada Gh. Emandi, nr. 2).³ Pentru că era energetic și întreprinzător și pentru a-și suplimenta veniturile, Ioan Costache a înființat târgușorul Borosăști pe vechiul drum medieval Vaslui-Scânteia-Iași (atestat ca rateș în 1815 și recunoscut ca târg permanent în 1845). Mai târziu, fiul său - Manolache Costache - a vândut această moșie care s-a mai numit și Rateșul Epureanu, azi fiind satul Lunca-Rateș, com. Scânteia, jud. Iași.⁴ Mai mult, în calitate de epitrop al averii lui Gheorghe Roșca Codreanu (nepotul său de văr primar, prin alianță), Ioan Epureanu trebuia să dea 700 de galbeni logofătului Costache Conachi, cel care urma să se îngrijească de moșia Văleni și să înființeze aici o școală. Pentru că abia peste doi ani i-a dat banii, lui Ioan Costache i s-a luat epitropia și i s-a imputat folosirea bunurilor moșiei Văleni în interes personal.⁵ Totodată, Ioan

¹ Emil Ioachimovici, *O pagină din istoria politică a României. Manolache Costache Epureanu*, București, 1913, p. 17.

² Ion Bulei, *Conservatori și conservatorism în România*, București, 2001, p. 12-15. Elena Monu, *Istoria unei familii – Costache*, Iași, Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza”, 2008, teză de doctorat (manuscris), p. 150.

³ Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 16-17. Elena Monu, *op. cit.*, p. 147. Iacov Antonovici, *Documente bărlădene*, vol. II, Bârlad, 1912, p. 378., Alexandru Peretzianu-Buzău, *Vidomostie de boierii Moldovei aflași în țară la 1829 (II)*, în „Arhiva Genealogică”, an I, partea a II-a, nr. 3-4, Iași, Editura Academiei, 1994, p. 290.

⁴ Alexandru Peretzianu-Buzău, *op. cit.*, p. 292-293. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 17-18. Elena Monu, *op. cit.*, p. 148.

⁵ Iacov Antonovici, *Frații Gheorghe și Neculai Roșca Codreanu*, Bârlad, 1908, doc. XV, p. 36-37.

Epureanu a locuit și la Iași, în casele din mahalaua Sf. Andrei - case pe care le-a lăsat prin testament soției sale Ecaterina (născută Negre).⁶

Mama lui Manolache - Catinca Costache Negre (Negel) - era fiica spătarului Costachi Negre (devenit apoi ispravnic de Tutova la finele veacului al XVIII-lea) și a Mariei Luca (strănepoata Tofanei Luca care era bunica de pe tată a lui Ioan Epureanu). Deși erau oarecum rude, Catinca Negre și Ioan Epureanu s-au cunoscut la Bârlad, când ea venea în vizită la sora ei, comisoaia Safta Negre, care își avea casele pe actuala stradă N. Bălcescu, nr. 40. Pentru că Safta Negre nu a avut urmași, aceste case i-au fost lăsate ca donație în 1839 lui Catinca, sora ei.⁷ După ce s-au căsătorit, Ioan Epureanu și Catinca Costache au stat un timp la Bârlad, unde în aprilie și iulie 1819 făceau împrumuturi de la Casa Obștii Târgului Bârlad.⁸ După aceea, cei doi s-au mutat la Iași, unde Ioan Epureanu a comandat unui pictor din Școala lui Eustatie Altini două portrete pictate în ulei pe pânză. Unul de bărbat, îmbrăcat în costumul boieresc de modă veche, cu caftan din stofă și cu guler de blană și ișlic, presupus ca fiind portretul său, iar celălalt înfățișând o doamnă cu ținută occidentală, îmbrăcată după moda franceză, cu rochia-mantou de catifea roșie-cărămizie, cu guler și bonetă din dantelă (brodate cu fir), probabil al Catinței Costache.⁹

Fiul lor, Manolache Costache Epureanu, după ce s-a reîntors în țară în august 1849, a locuit alternativ la Bârlad și la Iași. În Bârlad a cunoscut-o și a admirat-o pe frumoasa Maria (fiica lui Alexandru Sturza și a Smarandei Sturza Bârlădeanul, născută Costandachi), de care s-a îndrăgostit și cu care s-a căsătorit în 1851. Inițial, împotriva căsătoriei lor a fost chiar logofeteasa Smaranda Sturza, care și-l dorea ca ginere pe Lascăr Rosetti (fost coleg de facultate și prieten cu Manolache Costache). Numai că Maria a fugit cu Epureanu în timpul unui bal de la Casa Sturza din Bârlad, cununându-se a doua zi, în prezența prietenilor care îi însoțiseră, la biserica schitului din satul Borosăști (ctitoria din piatră a familiei Epureanu din comuna Epureni, jud. Vaslui).¹⁰ Căsnicia celor doi a fost una din cele mai fericite, noua familie locuind fie la Bârlad, fie în conacul de la Epureni (moșie care a trecut în proprietatea lui Manolache, după moartea unchiului său Iordache Costache). După 1854, ei au trebuit să locuiască la Iași, unde Manolache primise o funcție. Copiii lor au fost: Catinca (1854-1911), principesa Elena (1855-1902) și Ioan (1856-1897).¹¹

⁶ Paul Păltânea, *Viața lui Costache Negri*, Iași, Editura junimea, 1985, p. 178. Elena Monu, *op. cit.*, p. 148.

⁷ Elena Monu, *op. cit.*, p. 147. Paul Păltânea, *op. cit.*, p. 179 unde există și **Tabelul genealogic al familiei Negre**.

⁸ Iacov Antonovici, *Documente bârlădene*, vol. II, doc. CXLVII, p. 250. Elena Monu, *op. cit.*, p. 147-148.

⁹ Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 17. Revista „Ioan Neculce”, fascicolul IV, Iași, 1924, p. 223. Elena Monu, *op. cit.*, p. 149.

¹⁰ Elena Monu, *op. cit.*, p. 153-154. Radu Rosetti, *Scrieri*, București, Editura Minerva, 1980, p. 703.

¹¹ *Ibidem*, p. 175. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 32. Traian Nicola, *Valori spirituale tutovene. Biobibliografii*, vol. 2 - C, Bârlad, Primăria Municipiului Bârlad, 2001, p. 408. Ion Bulei, *op. cit.*, p. 16-18.

Prima lor fiică - Catinca (Ecaterina) - a primit o aleasă educație în pensionele de la Heidelberg, Mainheim și Viena, unde a studiat pianul. La 20 de ani s-a căsătorit cu diplomatul în drept Alexandru Exarcu (descendent al unei familii grecești românzate). Ei au locuit la conacul de la Epureni, unde s-a născut fiica lor Maria Magdalena, dar și în casa lui Manolache Costache din București. Catinca semăna mai mult cu mama ei și a fost doamna de onoare a reginei Elisabeta, participând deseori la seratele muzicale de la Palatul Regal din București sau de la Castelul Peleş. A murit în 1911, suferind de cancer.¹²

Al doilea copil - principesa Elena - a fost o renumită personalitate artistică de nivel european, studiind pianul la Epureni și la București cu Anette Boscoff, dar și la Viena, unde l-a avut profesor pe celebrul compozitor Anton Rubinstein. De altfel, în ianuarie 1873, ea a câștigat premiul I și medalia de aur la concursul de pian de la Conservatorul din Viena, iar în februarie a susținut un concert de binefacere la Teatrul Național din București, unde prințul Alexandru Gh. Bibescu a cunoscut-o. A doua zi, îndrăgostit de tânăra pianistă, prințul Bibescu a cerut-o în căsătorie de la tatăl ei, iar apoi tinerii căsătoriți s-au stabilit la Paris. Aici, timp de peste 30 de ani, principesa Elena Bibescu a patronat un salon literar și artistic, frecventat de scriitori, artiști și muzicieni francezi (Anatole France, Vuillard, Bonnard, Gauguin, Maillot, Saint-Saens), iar talentul ei de pianistă a fost apreciat de Wagner și Liszt. De multe ori, principesa concerta pentru cei săraci la București, Sinaia și Bârlad, iar de numele ei se leagă recitalul de muzică clasică a lui Paderevski de la Ateneul Român (1899) și, mai ales, ascensiunea lui George Enescu la Paris (pe care l-a luat sub protecția sa și l-a ajutat să-și susțină aici suita simfonică "Poema română"). Principesa a murit la 18 octombrie 1902, la Iași, fiind apoi înmormântată la Bârlad.¹³

Singurul băiat al lui Costache Epureanu Ion și-a început studiile în Germania și le-a terminat la Paris, unde a absolvit Școala de Științe Morale și Politice. Deși era înalt, robust și avea statura unei persoane puternice, Ion era în realitate un om blând, timid și nesigur chiar, amabil și gentil. Prestigiul tatălui său l-a propulsat pe Ion ca deputat conservator al județului Tutova de patru ori, iar din această calitate s-a implicat în construirea căii ferate Bârlad-Fălciu. Nu s-a căsătorit, poate pentru că era bolnav de tuberculoză, maladie care l-a răpus la vârsta de 38 de ani. A murit la Odessa (12 noiembrie 1894) și a fost înmormântat la Bârlad, alături de tatăl său.¹⁴

Prin origine și mentalitate, Manolache Costache Epureanu a rămas mereu un boier de viță veche, iar comportamentul său ezitant și inconsecvent l-au determinat să-și piardă în timp mulți prieteni. Cu toate acestea, contemporanii săi i-au recunoscut "cinstea și onorabilitatea exemplară" Totuși, a trăit mai mereu încurcat în datorii, asta și pentru că socrii săi - Alecu Sturza Bârlădeanu și soția sa, Smaranda - nu i-au dat nimic și nici nu l-au lăsat să vină în casa lor de la Bârlad. În aceste condiții, pentru a-și achita împrumuturile făcute în perioada exilului și cheltuielile necesare întreținerii familiei, Epureanu și-a vândut moșia Borosăști (1855), casele Catincăi Costache de pe

¹² Elena Monu, *op. cit.*, p. 174. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 33.

¹³ *Ibidem*, p. 175. C. D. Zeletin, *Pianista Elena Bibescu și Robert de Montesquieu*, în "Muzica", anul 12, nr. 2 (46), București, 2002, p. 37. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 35.

¹⁴ *Ibidem*, p. 173. G. Panu, *Portrete și chipuri parlamentare*, București, 1892, p. 44-46.

actuala stradă Nicolae Bălcescu, nr. 40 din Bârlad (februarie 1859) și casele sale din același oraș (în 1859 și 1868).¹⁵

Începând din 1861, Epureanu a făcut din nou împrumuturi, cheltuind enorm pentru întreținerea la școlile din Germania și de la Viena a copiilor săi Catinca, Elena și Ioan. Ultimul împrumut de 29000 de galbeni l-a luat în 1866 de la logofătul Anastase Bașotă. Nedorind să-i rămână acestuia dator, Manolache a reușit să obțină achitarea aproape integrală de către stat a bonurilor lui Bașotă în valoare de 200000 lei aur (pentru țișanii dezrobiți și pentru pământul expropriat). Mai mult, în 1868, la sugestia lui Epureanu, Bașotă s-a asociat cu bancherul Leiba Cahana, pentru a o salva de la faliment pe Ruxandra Rosetti- Roznovanu. Tot atunci, Manolache și Eudoxiu Hurmuzaki au susținut ideea logofătului Bașotă de a lăsa, prin testament, jumătate din avere unei școli românești din Pomârla. Totuși, după moartea logofătului, la deschiderea testamentului acestuia, Epureanu a aflat că nu e exclus dintre datornicii lui, deși îl considerase un bun prieten. Probabil că logofătul nu-l iertase pe Epureanu pentru faptul că a încercat să o ajute pe fiica renegată a acestuia (Elena Cantacuzino) în a obține toată averea de la tatăl ei.¹⁶

Manolache Costache Epureanu avea în casă una din cele mai mari biblioteci din Moldova, era pasionat de lectură și de muzica clasică, preferându-l pe Beethoven. Ca semn al rafinatei sale inteligențe, prefera să joace șah, iar în timpul unei călătorii la Londra a câștigat o partidă de șah jucată cu un ministru englez. Acesta a venit apoi până la Epureni pentru a-și lua revanșa, iar Epureanu l-a lăsat să câștige, de teamă să nu i se facă rău politicianului englez. Oricum Epureanu a rămas mereu o fire capricioasă și imprevizibilă, dar moderată și onestă, considerând că “extremele sunt periculoase și ostile țării”¹⁷

Însă, cea mai bună caracterizare a omului Manolache Costache Epureanu și a sensibilității firii sale a făcut-o concetățeanul său bârlădean N. G. Rădulescu, cel care l-a cunoscut îndeaproape și l-a descris astfel în 1885, la cinci ani de la moartea sa:

Pe lângă identitatea și spiritul pus totdeauna la locul lui, era de observat încă la Manolaki Kostaki o particularitate a inteligenții sale: intuițiunea. Îi era de ajuns să asculte adeseori numai câteva fraze ale unui discurs, pentru a-l pătrunde până la sfârșit. Când citea împreună cu cineva vreo carte, acesta rămânea surprins, uimit, văzând pe Epureanu că ghicea la citirea primelor pagini restul cărții aproape în întregime. Acest dar firesc surprinsese foarte mult și pe faimosul Crawley, care zise chiar fiului lui Epureanu: <<Tatăl Dvs. are numai un singur cusur... înțelege prea iute!>>. În privința activității era neobosit. Cu activitatea fizică, era în stare să meargă pe drum în puterea iernii pe gerul cel mai aspru, fără blană chiar, aproape douăsprezece ceasuri; și să doarmă nopți întregi, când împrejurarea cerea așa, numai pe un scaun; ori să petreacă citind, studiind până la lumina albă a zilei fără a resimți oboseala. Ca activitate intelectuală, a probat destul de mult în toată viața-i politică. Manolaki Kostaki era de o simplitate rară, căci fugea de alaiuri și parade pompoase,

¹⁵ *Ibidem*, p. 159. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 32-33. Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 703.

¹⁶ Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 33. Elena Monu, *op. cit.*, p. 159-160. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 405.

¹⁷ *Ibidem*, p. 90. Elena Monu, *op. cit.*, p. 173.

disprețuia luxul și tot ce de aproape sau de departe formează plăcerile omului materialist. Din contra, tot ce privea știința și arta, frumusețile naturii chiar, îl încântau, îl înduioșau până la lacrimi. Citirea unei tragedii de Shakespeare, ascultarea unei melodii de Beethoven, privirea unui tablou frumos, găseau în Manolaki Kostaki un admirator profund ; și cât trăi, spiritul său nu pierdu niciodată focul tinereții pentru toate simțirile nobile și mărețe. Marele bărbat nu putea suferi și nu voia iarăși nimic să se petreacă în afară de patria lui care ar fi putut da altă față aspirărilor ei și poziției ce ocupa. Nu suferea ca străinii să înțeleagă într-alt fel de cum era țara și locuitorii săi, de orice clasă.”¹⁸

Cu toate acestea, Epureanu avea o fire copilăroasă. Astfel, dintr-o scrisoare din 8 martie 1847 a lui Alecu Cuza către cumnatul său Iordachi Lambrino, aflăm că *“pe Manolachi Epureanu l-am iertat și aceasta ca urmare a copilăriei sale, căci în ochii mei Manolachi ar trebui să fie încă pe băncile unui colegiu, supus pedepselor corporale și poziția sa prezentă i-o cred uzurpată, probă fiindu-mi purtarea sa în toate afacerile, purtare de copil îndărătnic.”* Totodată, Epureanu era bun prieten cu Al. I. Cuza, pe care-l ruga deseori să-i facă diferite comisioane și de la care se mai și împrumuta cu bani, dar și cu Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Alecu Russo, Costache Negri și Lascăr Rosetti.¹⁹ Mai mult, iată ce spunea scriitorul Nicu Gane despre Manolache Costache Epureanu: *“Manolaki Kostaki era un om bun, cinstit, dar fără mare statornicie și, ca toate naturile de artist, ușor se entuziasma și ușor se descuraja. La cea mai mică dificultate el se da înlături, părăsind situațiuni excelente, care ar fi putut să le păstreze.”²⁰*

Încă din februarie 1875, soția lui Epureanu - Maria - era bolnavă de cancer și, astfel, a fost internată într-un sanatoriu din Austria. La 27 septembrie 1875, în vârstă de numai 45 de ani, ea moare la Voslau (Austria) și este adusă în țară, unde este înmormântată la Biserica “Sf. Spiridon” din Bârlad ctoria familiei bârlădene Sturdza. Osemintele ei de sub podeaua bisericii nu au fost găsite încă.²¹

Când și-a dat demisia din funcția de prim-ministru al guvernului liberal în iulie 1876, ca urmare a acuzării cabinetului foștilor săi colegi conservatori, Epureanu nu numai că a dat dovadă de onoare și cavalerism, dar atitudinea lui a fost una demnă, căci el a afirmat că își asumă responsabilitatea pentru perioada cât a fost ministru conservator al Justiției și că se va supune legilor dacă se vor găsi fapte care să-l incrimineze. Gestul său de solidaritate i-a mișcat chiar și pe adversari, I. C. Brătianu apreciindu-l prin cuvinte elogioase, iar deputatul Nicolae Fleva (care propusese judecarea foștilor miniștri conservatori) și-a exprimat recunoștința față de poziția lui Epureanu: *„Noi vom considera totdeauna în Manolaki Kostaki acea personalitate francă și loială, care, când întinde mâna, e gata să răspundă la obligațiunile ce a luat. Poate că noi nu avem aceleași vederi politice ca D-sa, dar sperăm că ne vom reuni totdeauna pe același tărâm când va fi vorba de libertățile publice, iar atunci cu*

¹⁸ N. G. Rădulescu, *Manolachi Kostachi Epureanu*, Bârlad, Imprimeria George Cațafany, 1885, p. 17-19. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 441. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 86.

¹⁹ Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 379. N. G. Rădulescu, *op. cit.*, p. 20.

²⁰ *Ibidem*, vol. 2, p. 430. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 87. Elena Monu, *op. cit.*, p. 170.

²¹ Elena Monu, *op. cit.*, p. 166-167. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 436.

toții ne vom da mâna cu siguranță și vom face să domine sistemul constituțional în această țară."²²

Din aprilie 1880, când bolnav de tuberculoză, organismul i-a slăbit, Epureanu a fost nevoit să se retragă din viața publică și să întoarcă la moșia sa de la Epureni. De aici, a plecat la un sanatoriu din Viena, după care - la recomandarea medicilor - a trebuit să se interneze la un spital din Wiesbaden (Germania). Apoi, ultimile săptămâni le-a petrecut la Schlangenbad (lângă Nassau, acum în Germania), unde, "înving de boală și de timpurie bătrânețe, și-a dat obștescul sfârșit" în ziua de 7 septembrie 1880.²³

Deși inițial familia sa a dorit ca el să fie înmormântat în biserica de la Epureni (ctitoria neamului său), totuși peste 200 de fruntași bărlădeni i-au scris o scrisoare lui Alexandru Exarcu (ginerele urmaș care s-a ocupat de funeraliile lui Epureanu) și l-au rugat ca trupul marelui om politic să fie înhumat în Cimitirul "Eternitatea" din Bârlad. Din ordinul primului ministru Ion C. Brătianu, autoritățile i-au organizat lui Manolache Costache funeralii naționale, vagonul mortuar, intrat în țară pe la Ițcani, fiind însoțit până la Bârlad. La înmormântare au participat reprezentanții Casei Regale, ai Parlamentului, ai Guvernului, ai partidelor politice, ai armatei și ai autorităților locale. Toți cei care au susținut discursuri panegerice au evidențiat patriotismul lui Manolache Epureanu și enorma sa contribuție la crearea și modernizarea statului național român. De altfel, în presa vremii au apărut atunci ample comentarii despre remarcabila personalitate a acestui reputat om politic al epocii sale.²⁴

În fine, iată cum l-a schițat principesa Elena Alexandra Bibescu pe tatăl ei, Manolache Costache Epureanu, într-o notă destinată, probabil, *Marii Enciclopedii Franceze*: "*Ceea ce l-a caracterizat cel mai mult, era simțul datoriei, a împins acest simțământ până la ideal. El a trecut prin lume cu inima și fruntea nepătate, urmărind fără preget acel înălțător scop al datoriei, atât în politică, cât și în viața publică și de familie. Elocvența sa limpede, naturală, curgătoare, puternică mergea până la entuziasmul vibrator atunci când vorbea de viitorul țării sale, de marile destine ce el le întvedea pentru țară. Arzătoarea lui dragoste pentru țară și devotamentul său pentru națiune și Tron au fost dominantele existenței sale. Nici un sacrificiu nu-i părea prea greu pentru progresul și gloria României.*"²⁵

²² Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 430. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 73-76. Elena Monu, *op. cit.*, p. 169-170.

²³ Elena Monu, *op. cit.*, p. 171. Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XI - *Publicistică*, ediția critică Perpessicius, București, Editura Academiei, 1984, p. 327-328. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 437-438.

²⁴ Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 438. Ziarul "Telegraful Român", București, 12 septembrie 1880.

²⁵ *Ibidem*, vol. 2, p. 439. Ziarul "Telegraful Român", București, 12 septembrie 1880, p. 89. Elena Monu, *op. cit.*, p. 176.

2. Studiile și cariera sa profesională

De mic copil, alături de fratele său mai mare Grigore, Manolache Costache Epureanu a fost trimis la Heidelberg (Germania), unde și-a făcut studiile primare și secundare, pe care le-a continuat apoi la Berlin, Göttingen și Jena. În timpul șederii sale la Berlin, s-a remarcat ca reputat duelist, având un temperament exploziv (așa cum era și firea neamului său). Apoi, la Universitatea din Jena, foarte tânăr fiind, și-a luat titlul de doctor în drept *magna cum laudae* (la 26 octombrie 1839).²⁶ Între 1840-1843, el și-a continuat studiile la Paris, unde și-a desăvârșit educația și cultura, preluând, în același timp, ideile generoase ale Revoluției Franceze.

La întoarcerea sa în țară (1843), Manolache Costache Epureanu s-a stabilit la Iași, unde - ca jurist - a făcut un studiu amănunțit asupra vieții și moravurilor sociale din Moldova. După aceea, el a intrat în magistratură, devenind președinte al Tribunalului Tutova din Bârlad (1846-decembrie 1847). Într-o societate dominată de flagelul corupției, incoruptibilul și exigentul Manolache Costache nu a tolerat niciodată mita, influența și nedreptatea, declarând cu fermitate că "*Tribunalul nu se supune poruncilor, ci legii*".²⁷ În această perioadă de magistrat bârlădean, i-a cunoscut pe Iorgu Radu, Gheorghe Iamandi, Iordache Lambrino și pe prietenul acestuia din urmă - Alexandru Ioan Cuza, cel care venea deseori la Bârlad. Dintre rude, buni prieteni i-au fost Costache Negri (verișorul său) și surorile acestuia - Elena și Catinca (tatăl lor Petrache Negre fiind vărul primar al Catinicăi Epureanu).²⁸

Mai târziu, între 1854-1856, Manolache Costache a fost numit de către domnitorul Grigore Alexandru Ghica ca președinte al Divanului de Întărituri de la Iași, unde - ca judecător - a știut de asemenea să dea dreptatea celui care o merita. A fost integru în această funcție, reușind să nu cedeze insistențelor politice.²⁹

Activitatea de publicist și jurnalist a lui Manolache Costache Epureanu s-a concretizat prin colaborarea cu numeroase articole, studii și interviuri la mai multe gazete din țară, printre care "Steaua Dunării", "Pressa", "Alegătorul liber", ziarul "Terra" al junimiștilor, periodicul conservator "Timpul", ziarul conservator "Ordinea" etc., în afară de nenumăratele sale cuvântări, luări de cuvânt, interpelări sau expuneri din Adunarea legislativă sau de la Guvern, pentru care își merită cu prisosință calitatea de mare orator. Ma imult, el a contribuit la formularea unor programe și petițiuni ale revoluționarilor pașoptiști, a conceput și a redactat mai multe platforme-program politice, dar și programe guvernamentale. Însă, ceea ce este mai important este faptul că este autor unor lucrări interesante, dintre care amintim: "*Kvestia proprietății fonziare*" (Iași, 1859), "*Cvestia locuitorilor privită din punctul de vedere al Regulamentului Organic și al Convenției*" (Iași, Institutul "Albina", 1860) și "*Țăranul proprietar*" (Iași, 1864) - broșuri prin care Epureanu își expunea ideile sale legate de

²⁶ Emanoil Hagi-Mosco, *București. Amintirile unui oraș*, ediție îngrijită de Ștefan Pleșia, Dan Pleșia și Mihai Sorin Rădulescu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1995, p. 268. Elena Monu, *op. cit.*, p. 150.

²⁷ Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 18. Ion Bulei, *op. cit.*, p. 21-23.

²⁸ Dumitru Ivănescu, Virginia Isac, *Alexandru Ioan Cuza. Acte și scrisori*, Iași, Editura Junimea, 1973, p. 74, 78, 81 și 83.

²⁹ Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 23. Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 22-24.

starea proprietăților funciare și a țaranului român, dar și modalitățile concrete prin care țărani să fie împroprietăriți, urmând ca moșierimea să fie despăgubită de stat. El a mai scris o broșură intitulată "*Dare de seamă*" (Iași, 1860) - în care erau expuse toate lucrările primului său guvern de la Iași, precum și lucrarea "*Despre pretinsa rescumpărare a căilor ferate*" (București, 1879) în care Manolache Costache se ridica împotriva intențiilor guvernului liberal al lui I. C. Brătianu de a răscumpăra căile ferate române de la cei cărora tocmai le concesionaseră în 1868.³⁰

Ca unul care-și iubea istoria țării și trecutul țării sale, Manolache Costache i-a încurajat pe toți cei care doreau să publice documente istorice și alte mărturii legate de trecutul neamului nostru, în special pe amicii săi M. Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Costache Negri, Radu Rosetti, Eudoxiu Hurmuzaki etc. Astfel, după moartea sa, D. A. Sturza insista pe lângă Ion Bianu să includă pe coperta volumului I a colecțiilor de documente a lui Eudoxiu Hurmuzaki (1886) și numele lui Epureanu, cel care ani întregi a insistat pe lângă Hurmuzaki și, apoi, pe lângă familia acestuia să dea documentele spre publicare.³¹

3. Remarcabila sa activitate politică

Imediat după ce s-a întors în țară, stabilindu-se la Iași, Manolache Costache Epureanu s-a implicat în mișcarea de opoziție împotriva politicii domnitorului Mihail Sturdza, mișcare aflată la originile Revoluției de la 1848 din Moldova. A participat activ la evenimentele revoluționare din fața hotelului Sankt Petersburg din Iași (27-28 martie 1848) și a semnat "*Petițiunea-proclamație*", militând pentru Unirea Principatelor Române. În casa lui Alexandru Mavrocordat, unde aștepta răspunsul lui Mihail Sturdza la această petiție, el și alți tineri revoluționari au fost arestați, întemnițați, urmând să fie trimiși către Galați și apoi exilați în Imperiul Otoman, sub escortă. După ce au trecut pe la conacul Catincăi Negre de la Pribești (azi comuna Codăiești, județul Vaslui), unde au fost ospătați, revoluționarii arestați au trecut prin Galați. Ajunși la Brăila, Epureanu și alți cinci revoluționari au reușit să evadeze.³² De acolo, cu sprijinul consulului englez, care i-a protejat și a refuzat să-i predea autorităților române, revoluționarii moldoveni s-au imbarcat la bordul vaporului Frantz și au plecat spre Giurgiu și Vârciorova.³³ Manolache Costache și Lascăr Rosetti au hotărât să ia legătura cu revoluționarii români din Banat, participând la *Adunarea Națională de la Blaj* (3-5 mai 1848), unde s-au întâlnit și cu ceilalți moldoveni: Vasile Alecsandri, Alexandru Ioan Cuza, Alecu Russo, Costachi Negri etc. De aici, Manolache Costache a plecat la Brașov, unde apare printre cei care au redactat programul revoluționar "*Prințiipiile noastre pentru reformarea patriei*" (12 mai 1848).

³⁰ Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 434 și p. 442. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 112-115.

³¹ *Ibidem*, vol. 2, p. 438. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 118.

³² George Sion, *Suvenire contimporane*, vol. II, București, Editura Minerva, 1973, p. 14. *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, vol. I, București, 1902, p. 239-241. *Anul revoluționar 1848 în Moldova*, București, Editura de Stat, 1950, doc. 47, p. 38; doc. 71, p. 53; doc. 78, p. 56.

³³ *Anul revoluționar 1848 în Moldova*, doc. 84, p. 62; doc. 93, p. 67; doc. 107, p. 75; doc. 108, p. 76.

Tot atunci, revoluționarii moldoveni au decis crearea unui Comitet și organizarea unei oștiri formată din transilvăneni, bucovineni și bănățeni care - la semnalul fraților moldoveni - urmau să intre în Moldova prin trei părți diferite.³⁴

În vederea realizării acestor acțiuni comune, Manolache Costache Epureanu și Lascăr Rosetti au participat la Adunarea Națională a românilor din Banat de la Lugoj, unde au fost foarte bine primiți, încât *“nici singur împăratul nu căpătase atâta onoare”*, după care Epureanu a plecat la Pesta de unde i-a trimis lui Eudoxiu Hurmuzaki (aflat la Viena) o scrisoare în care îi cere informații despre poziția Austriei față de Principatele Române. Tot la Pesta, Epureanu a intervenit pe lângă guvernul maghiar pentru eliberarea lui Alecu Russo, cel care fusese arestat la Dej și judecat la Cluj pentru propagandă românească în rândul revoluționarilor maghiari.³⁵

După aceea, ajuns la Cernăuți în iulie 1848, Manolache Costache a activat în cadrul Comitetului revoluționar numit Societatea română din Cernăuți (înființat la 26 iunie 1848 de către surghiuniții moldoveni). Aici s-a aprobat și programul politic intitulat *Dorințele partidei naționale din Moldova* (redactat de Mihail Kogălniceanu), petiționarii trimițând manifeste politice către românii din țară și ținând legătura cu revoluționarii de la Iași. În paralel, se strâneau fonduri necesare continuării mișcării revoluționare din Moldova și se făceau eforturi diplomatice pe lângă Poartă pentru a o convinge de fidelitatea românilor față de singurul stăpân recunoscut: Imperiul Otoman. Numai că din cauza epidemiei de holeră, surghiuniții de la Cernăuți s-au împrăștiat prin satele bucovinene, Epureanu și George Sion ajungând în casa primitoare de la Cernăuca a familiei Hurmuzaki.³⁶

În 6 octombrie 1848, Manolache Costache Epureanu a plecat la Viena, unde, împreună cu Vasile Ghica, a luat atitudine împotriva generalului Windieschgratz și a reacției guvernamentale austriece față de mișcarea revoluționarilor români. În decembrie a aceluiași an a plecat la Paris, acolo alăturându-se vechilor săi prieteni Vasile Alecsandri, Iancu Alecsandri, Lascăr Rosetti și Costache Negri. La sfârșitul lui ianuarie 1849 s-a întâlnit și cu Alexandru Ioan Cuza, sosit atunci la Paris, împreună cu soția sa. Această perioadă de exil a consolidat relațiile de prietenie dintre Manolache Costache și Al. I. Cuza, ei ajutându-se reciproc cu bani și trimițând scrisori către familiile lor.³⁷

* * *

³⁴ *Gândirea social-politică despre Unire (1859)*, volum îngrijit de Petre Constantinescu-Iași și Dan Berindei, București, Editura Politică, 1966, p. 39. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 383.

³⁵ Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitate națională (1834-1849)*, București, Editura Academiei, 1967, p. 138-140. Teodor Balan, *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina - 1848*, Sibiu, 1944, doc. 22, p. 73. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 384. Gheorghe Platon, *Moldova și începutul Revoluției de la 1848*, Iași, 1993, p. 16-19.

³⁶ Teodor Balan, *op. cit.*, doc. 19, p. 70 – unde e redat Procesul verbal al ședinței de constituire a Comitetului revoluționar din 6/18 iulie 1848, semnat și de „M. Costachi”. Dumitru Ivănescu, Virginia Isac, *op. cit.*, doc. 92 și 93, p. 152-153. George Sion, *op. cit.*, p. 148-149 și p. 155. Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 20-21.

³⁷ Dumitru Ivănescu, Virginia Isac, *op. cit.*, doc. 117, p. 193 și doc. 119, p. 198-199. George Sion, *op. cit.*, p. 164.

La 15 august 1849, Epureanu și ceilalți exilați moldoveni au revenit în țară, odată cu domnia lui Grigore Al. Ghica în Moldova.³⁸ Între 1854-1856, Manolache Costache a fost numit de către domnitorul Ghica ca președinte al Divanului de Întărituri de la Iași.³⁹

În contextul favorabil al înfrângerii Rusiei de către Turcia în cadrul Războiului Crimeei și al prevederilor Tratatului de pace de la Paris (18/30 martie 1856), patrioții moldoveni au înființat la 30 mai/11 iunie 1856 Comitetul Central al Unirii din Iași, în cadrul căruia și Manolache Costache a fost ales. Din partea ținutului Tutova, actul de înființare al Comitetului Unionist din Bârlad îi atestă ca membri și pe Epureanu, Constantin Sturza, Ioan Miclescu, aga Costin Emanoil etc. (134 persoane).⁴⁰

Teama unioniștilor moldoveni că noul caimacam Toderiță Balș va fi servil intereselor Porții otomane și că va comite ilegalități în desfășurarea alegerilor pentru Adunarea Ad-hoc a Moldovei s-a adeverit, iar următorul caimacam Nicolae Vogoride le-a falsificat. De altfel, multe din memoriile unioniștilor moldoveni către Turcia sau către comisarii europeni și care condamnau ilegalitățile pentru aceste alegeri au fost redactate și de Costache Epureanu, cel care - prin pamflete, articole de presă și broșuri - condamna aceste abuzuri ale căimăcămiei din Moldova și ale fostei guvernări a lui Grigore Ghica. Tocmai de aceea, în urma alegerilor din septembrie 1857 și ca urmare a rolului său de unionist extrem de activ, Manolache a fost ales deputat de Tutova în Divanul Ad-hoc al Moldovei, la colegiul marilor proprietari (alături de Grigore Șuțu).⁴¹

Ca membru al Adunării ad-hoc din Moldova, Manolache Epureanu a contribuit la realizarea Regulamentului Divanului și a avut inițiative în domeniul legislativ, juridic și administrativ. De exemplu, alături de alți 17 deputați, a redactat actul care cuprindea "cele dintâi, cele mai mari, mai generale și mai naționale dorințe ale țării", prezentat în forma finală de Mihail Kogălniceanu în fața Adunării ad-hoc (octombrie 1857). Totodată, Epureanu a prezentat și un Raport care cuprindea probleme de organizare internă ale viitorului stat român, militând pentru o legislație comună a celor două Principate (realizabilă prin acord cu Adunarea ad-hoc din Muntenia). Mai mult decât atât, pentru a nu da prilejul așteptat statelor care nu doreau unirea și pentru a nu se deteriora raporturile Principatelor Române cu celelalte puteri garante, Epureanu - alături de M. Kogălniceanu și Costache Vârnab - au combătut propunerea riscantă a deputaților Brăiescu și Hurmuzaki de suspendare a lucrărilor Adunării ad-hoc din Moldova până la unirea cu celălalt Divan ad-hoc din Muntenia. În fine, ca membru în Divanul Ad-hoc al Moldovei, lui Manolache Costache i-a revenit sarcina de a întocmi un *Raport* cu cele 12 principii care au stat la baza viitoare

³⁸ *Anul revoluționar 1848 în Moldova*, vol. I, doc. 612, p. 429-430.

³⁹ Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 23. Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 22-24.

⁴⁰ *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. III, București, 1889, doc. 384, p. 531-532; doc. 422, p. 553-554. Dimitrie R. Rosetti, *Dicționarul contemporanilor*, București, Editura Lito-Tipografiei "Populară", 1897, p. 171.

⁴¹ *Ibidem*, vol. IV, doc. 926, p. 166-170 și doc. 1133, p. 497-500; vol. V, doc. 1624, p. 311-313 și doc. 1776, p. 610. *Documente privind Unirea Principatelor*, București, Editura Academiei, 1959, p. 163. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 389.

Constituții a țării: îndreptarea hotarelor țării cu ajutorul unei comisii europene; desființarea jurisdicției consulare; libertatea relațiilor comerciale ale țării cu vecinii; organizarea unei armate și libertatea cultului religios; înființarea Senatului și egalitatea tuturor în fața legilor; drepturi politice pentru pământeni și inviolabilitatea domiciliului și a persoanei; separarea puterilor în stat și responsabilitatea ministerială; unirea Principatelor sub un domnitor străin. El a apărat și drepturile cetățenești, a militat pentru autonomia țării și a Bisericii, fiind adeptul monarhiei constituționale.⁴²

Ales ca membru în Adunarea Electivă a Moldovei care trebuia să aleagă viitorul domnitor al țării (decembrie 1858), Manolache Costache a votat împotriva validării prințului Grigore Sturza ca deputat și, apoi, candidat la domnie, dar a intervenit în favoarea amicului său Constantin Hurmuzaki. După aceea, Epureanu și alți prieteni ai lui Costache Negri (Vasile Alecsandri, Lascăr Rosetti și C. Rosetti-Tețcanu) au încheiat un legământ prin care donau o parte din moșiile lor lui C. Negri, pentru a-l ajuta pe acesta să ajungă domnitor al Moldovei, numai că Negri a ajuns deputat de Ismail și a respins oferta amicilor săi. Chiar dacă la 3 ianuarie 1859 a votat și a semnat hotărârea Partidei Naționale de a-l desemna pe colonelul Alexandru Ioan Cuza drept candidat la domnie, Epureanu s-a raliat propunerii lui M. Kogălniceanu de a declara, încă înainte de alegerea domnitorului de către Adunarea Electivă a Moldovei, că dorința națiunii rămâne Unirea Principatelor Române sub un prinț străin. De altfel, propunerea lui Kogălniceanu, însoțită și de amendamentul lui Manolache Costache, amintea deputaților la 5 ianuarie 1859 că această dorință cu prinț străin fusese exprimată și prin votul Adunării ad-hoc din 7 și 8 octombrie 1857. În altă ordine de idei, se zvonea că și Epureanu ar fi fost pe lista candidaților la domnie. În fine, întruniți încă din 2 ianuarie 1859 de către caimacamul Anastasie Panu în casa lui C. Rolla din Iași, reprezentanții de seamă ai Partidei Naționale din Moldova (printre care și Epureanu) au dorit ca viitorul domn să nu fie din rândul marii boierimi, așa încât burghezia orășenească și micii proprietari l-au ales la 5 ianuarie 1859 pe colonelul Al. I. Cuza ca domnitor al Moldovei⁴³

* * *

Imediat după Unirea de la 24 ianuarie 1859, în primul an al domniei lui Al. I. Cuza, Manolache Costache Epureanu a deținut timp de 32 de zile funcția de ministru al Justiției, apoi a fost ales la 14 martie 1859 ca membru al *Comisiei Centrale de la Focșani*. La 27 aprilie 1859, a devenit președintele Consiliului de Miniștri al Moldovei, cumulând în timp și funcția de ministru al Finanțelor și pe cea de ministru

⁴² *Documente privind Unirea Principatelor*, p. 256. *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. VI/1, București, 1896, p. 68 și 85-86. Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 25-27. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 388 și p. 398-399.

⁴³ Mihai Cojocariu, *Partida națională și constituirea statului român (1856-1859)*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1995, p. 212-213, 301, 316-317 și 341. Dumitru Ivănescu, Virginia Isac, *op. cit.*, p. 383. *Aspecte ale luptei pentru unitate națională. Iași: 1600 – 1859 - 1918*, coord. Gh. Buzatu, A. Karețki și D. Vitcu, Iași, Editura Junimea, 1983, p. 117. *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. VIII, București, 1900, p. 306. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 402.

al Justiției. Ca urmare a solicitării lui Al. I. Cuza, primul-ministru Manolache Costache a demarat acțiunea de evaluare a bunurilor mănăstirești, cu toată opoziția mitropolitului Sofronie Miclescu. În toamna aceluiași an, Epureanu a stabilit contacte cu un grup de finanțiști și oameni politici francezi, în vederea obținerii unui împrumut care “să servească pentru creațiuni naționale și pentru lucrări de utilitate publică”⁴⁴ În calitate de premier al Moldovei (27 aprilie 1859 - 3 aprilie 1860), Manolache Costache Epureanu a condus două guverne (primul până în 10 noiembrie 1859, apoi celălalt). Din primul său guvern de la Iași mai făceau parte Lascăr Catargiu (ministru de interne), Vasile Alecsandri (ministru de externe), Sebastian Cănanău și Dimitrie Miclescu (miniștri de finanțe), Alexandru Teriachiu (ministrul cultelor), gen. Constantin Miclescu și col. Gh. Adrian (miniștri de război) și Panait Donici (ministrul lucrărilor publice), iar din al doilea guvern al său de la Iași făceau parte Costantin Rolla (ministru de interne), Grigore Balș și Al. Teriachiu (miniștri de externe), Dimitrie Miclescu și Gh. Apostoleanu (miniștri ai justiției), Al. Teriachiu (ministrul cultelor), col. Gheorghe Adrian (miniștri de război) și Panait Donici (ministrul lucrărilor publice).⁴⁵

Ca premier, Manolache Costache Epureanu a făcut primii pași către recensământul populației și înlăturarea privilegiilor fiscale, optând pentru o unitară fiscalitate asupra locuitorilor țării (inclusiv străinii). El a coordonat totodată și acțiunea de secularizare a averilor mănăstirilor neînchinat (chinovii), a încurajat crearea unei universități la Iași, a luat măsuri de modernizare a armatei (înființarea unui batalion de geniu) și a încercat înființarea unor instituții de credit (Banca Națională și Creditul Funciar). În al doilea guvern pe care l-a prezidat, Epureanu a ocupat și funcția de ministru de Interne (din 14 martie 1860).⁴⁶

Strategia lui Cuza de împlinire a Unirii și de apropiere a moldovenilor de munteni l-a adus pe Manolache Costache și în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri al Munteniei. Din guvernul Epureanu de la București (13 iulie 1860 - 17 aprilie 1861) mai făceau parte G. Costaforu (ministru de interne), Ion I. Filipescu (ministru de externe), Vasile Boerescu (ministru de justiție), gen. I. M. Florescu (ministrul de război) și gen. Barbu Vlădoianu (ministrul cultelor). Acest guvern a avut câteva realizări notabile, printre care amintim: unificarea caselor publice cu cea a ministerului de finanțe; generalizarea contribuțiilor fiscale (bărbații majori plăteau impozitul personal și taxa pentru drumuri); reorganizarea inginerilor hotarnici; elaborarea unui proiect de înființare a unei Bănci Naționale, cu capital majoritar privat, dar controlată de stat etc. În guvernul său, Epureanu a fost și ministru de Interne, ministru de Finanțe, ministru de Control și a deținut și alte funcții importante. Din păcate, în noiembrie 1860, premierul Manolache Costache a respins proiectul

⁴⁴ Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 27-30. Claudiu Paradais, *Un cititor uitat: Scarlet Vârnăv*, Iași, Editura Junimea, 1984, p. 39. Stelian Neagoe, *Istoria guvernelor României de la începuturi - 1859 până în zilele noastre - 1995*, București, Editura Machiavelli, 1995, p. 11-13. A.D. Xenopol, *Domnia lui Cuza-Vodă*, Iași, 1903, p. 12-14.

⁴⁵ Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 15- 18. Elena Monu, *op. cit.*, p. 157-158. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 405-406.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 30-31. Elena Monu, *op. cit.*, p. 158. Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 15- 16. Ion Bulei, *op. cit.*, p. 27-28.

reformeii învățământului al ministrului de resort Vasile Boerescu, considerându-l prea radical, deși a acceptat unificarea învățământului din Principate.⁴⁷

Totodată, Epureanu - care era prin origine și mentalitate un adevărat boier - și a exprimat opinia și în problema agrară, arătând că orice inițiativă de îmbunătățire a situației țărănimii trebuia să țină cont de legislația prevăzută în Regulamentul Organic și în Convenția de la Paris (din anii 1832, 1851 și 1858). El propunea ca "proprietarul să rămână liber pe pământul său, iar țăranul să rămână liber pe munca sa", chiar dacă proprietarul era obligat să lase țăranului însemnate părți de moșie în folosință, contra unor redevențe.⁴⁸ În fine, conflictul cu Adunarea Legislativă munteană și apoi dizolvarea ei a făcut ca, la 14 aprilie 1861, guvernul Epureanu să primească un vot de blam din partea noii Adunări și să fie dat în judecată, printre altele, pentru presupuse nereguli în alegeri și pentru abuzuri în administrație. El a fost achitat de către Înalta Curte de Casație și Justiție abia la 18 septembrie 1862.⁴⁹

Cu toate aceste acuzații, Mihail Kogălniceanu făcea următoarea remarcă despre această guvernare a lui Epureanu: "*Nu am cunoscut un ministru mai onest în aplicarea regimului nostru constituțional decât reputatul Manolaki Kostaki.*"⁵⁰, în timp ce chiar fostul prim-ministru Epureanu își justifica astfel primul său ministeriat din București: "*Nu am fost slab, ...am fost moderat, iară moderațiunea guvernului nu e un semn de slăbiciune, ci de tărie! Violența numai este slăbiciune, în timp ce moderațiunea, când este bazată pe lege, dă putere, însuflă încredere tuturor cetățenilor că există un guvern care apără onoarea, familiile și averile cetățenilor.*"⁵¹

În 1862, când se poate vorbi de desăvârșirea Unirii Principatelor, Manolache Costache a fost reales, pentru a cincea oară, deputat al ținutului Tutova în Adunarea legislativă a României. În discursul său din 20 februarie a aceluiași an, el mulțumea bărlădenilor pentru alegerea sa și-și exprima recunoștința față de Adunarea care-l validase, declarându-și chiar disponibilitatea de a lucra cu guvernul Barbu Catargiu, "făcând abstracțiune de orice considerațiuni personale". Imediat după aceea, în 9 martie 1862, printr-o lege organică, a fost creat un Comitet Legislativ Provisoriu care să omogenizeze legislația și instituțiile juridice din cele două Principate Unite și să redacteze noile legi ale țării, iar din el făceau parte miniștri și deputații Lascăr Catargiu, Petre Mavrogheni, D. Ghica, N. Docan, Gr. M. Sturza, Ioan M. Florescu, Ioan Bălăceanu și, bineînțeles, Costache Epureanu - cel care era singurul competent,

⁴⁷ Elena Monu, *op. cit.*, p. 158. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 32-34. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 408. Ilie Popescu-Teiușani, *Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea instrucțiunii publice din 1864*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1963, p. 35. Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 17-19. A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 29-31.

⁴⁸ Manolache Costache Epureanu, *Chestia locuitorilor privită din punct de vedere al Regulamentului Organic și al Convenției*, Iași, 1860, p. 8 și 22. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 36-37. A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 32-34.

⁴⁹ Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 32-33. A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 36-37. Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 21-22.

⁵⁰ *Istoria românilor, VII. Constituirea României moderne (1821-1878)*, coord. acad. Dan Berindei, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 531-532. A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 45.

⁵¹ Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 34. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 392. Elena Monu, *op. cit.*, p. 159.

având doctorat în drept. Bucurându-se de o mare autoritate politică, în primăvara lui 1862, lui Epureanu i s-a propus de către Vasile Boerescu și G. Costaforu să constituie o grupare politică centristă, în care să includă personalități politice liberale și conservatoare, el fiind considerat adeptul ideilor liberale moderate și a celor conservatoare. A întâmpinat însă obstacole, căci conservatorii retrograzi nu aveau suficientă încredere în el, iar rivalitatea dintre D. Ghica și G. Costaforu era un impediment serios.⁵²

Cu toate ideile sale progresiste, Manolache Costache nu a îmbunătățit cu nimic situația țăranilor care lucrau pe moșia sa de la Epureni, iar în vara anului 1863 au avut loc agitații pe mai multe moșii din Principatele Unite, printre care și Epurenii. De altfel, printr-o telegramă din 20 iunie 1863, ministrul de interne Nicolae Kretzulescu îl întreba pe directorul de poliție Nicu A. Catargi despre starea de spirit a țăranilor de la Epureni, iar acesta din urmă i-a răspuns că deja spiritele s-au liniștit și s-au supus, fiind mai mult o exagerare a comandantului de jandarmerie. Totuși, chiar și în aceste condiții, Epureanu a acceptat colaborarea cu guvernul lui M. Kogălniceanu până în aprilie 1864, când Adunarea a dezbătut proiectul legii rurale, criticat de Manolache și caracterizat de el drept "socialist..., spoliator pentru că-i sărăcește pe moșieri și incendiar pentru că va provoca un război civil" De fapt, mai mulți conservatori (D. Ghica, V. Boerescu, G. Costaforu, Epureanu și alții) se opuneau acestui proiect de împrumutarea a țăranilor și l-au acuzat pe Kogălniceanu că vrea să devină "rege al țăranilor". După ce proiectul de lege a fost respins de Adunare la 13 aprilie 1864, domnitorul Cuza l-a însărcinat chiar pe Manolache Costache să realizeze acest deziderat național, dar printr-o lovitură de stat. Epureanu a refuzat, căci nu concepea violența în politică, fapt pentru care a fost apoi acuzat pe nedrept că e retrograd și că ar fi potrivit cauzei țăranilor, deși el semnase Programul revoluționarilor pașoptiști de împrumutarea a țăranilor.⁵³

După cum observăm, dacă între anii 1859-1861 Manolache Costache Epureanu a fost principalul colaborator și sfătuitor al lui Alexandru Ioan Cuza, el s-a îndepărtat treptat și discret de acesta, apropiindu-se mai mult de conservatori. De altfel, Epureanu s-a distins în această perioadă ca lider al conservatorilor ieșeni. După lovitură de stat din 2 mai 1864 a lui Al. I. Cuza, Manolache Costache a trecut în mod clar în tabăra opozanților domnitorului. După ce a fost ales președinte al Adunării Elective, el l-a criticat pe Cuza pentru lovitură de stat și pentru regimul său autoritar, reproșându-i că prin aceste acțiuni a îndepărtat "oameni care au luptat timp de 20 de ani pentru drepturile țării" Totodată, Epureanu a atacat orice reformă a guvernului, mai ales *Legea Instrucțiunii Publice*, tolerând în mod nepermis discursurile nedrepte împotriva lui Cuza și a guvernului Kogălniceanu. Ca atare, guvernul și domnitorul -

⁵² *Ibidem*, p. 34-35. Elena Monu, *op. cit.*, p. 160. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 409.

⁵³ Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 410-411. C. D. Sturza-Șcheianu, *Acte și legiuri privitoare la chestia țărănească*, vol. I, București, 1907, p. 798-807. A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 38-39. Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 23-24.

uzând de prerogativele din Actul adițional - l-au înlăturat din postul de președinte al Adunării la 4 ianuarie 1865.⁵⁴

Tot în 1865, ministrul de finanțe Al. Cantacuzino a prezentat în Adunarea legislativă un proiect de lege pentru crearea unui institut de credit funciar (50 milioane de franci), prin care statul putea împrumuta pe marii proprietari, aceștia urmând să se organizeze într-o societate care să plătească anuitățile. Astfel, Comisia legislativă - din care au făcut parte M. Kogălniceanu, I. Ghica, I. Brătianu, Gr. M. Sturza, G. M. Ghica și Manolache Costache - a aprobat în unanimitate acest proiect de lege, considerat "o formulă ideală pentru proprietari". Întrucât marii proprietari de pământ duceau lipsă de forță de muncă în perioada producției agricole, premierul M. Kogălniceanu a elaborat legea tocmelilor agricole (1866), prin care moșierii puneau sub tutelă pe țărani, afectându-le drepturile civile și politice și contracarând astfel reforma agrară din 1864. Liberalii s-au opus acestei legi care încălca principiile economiei capitaliste, considerând-o concepută în spiritul vechiului Regulament Organic, țăranul fiind supus unei noi forme de robie și de interdicții, în timp ce moderatul Epureanu considera că interdicția civilă a țăranilor atrăgea după sine și pe cea politică, reprezentând de fapt o întoarcere în timp.⁵⁵

* * *

După abdicarea lui Al. I. Cuza (11 februarie 1866) și desemnarea lui Filip de Flandra ca principe al României, Adunarea Deputaților și premierul Ion Ghica i-au cerut lui Manolache Costache să conducă delegația care urma să plece la Istanbul, pentru a obține validarea acestui candidat la tron. Deoarece Filip de Flandra nu a acceptat oferta politicianilor români și ca urmare a plebiscitului din aprilie 1866, Adunarea Electivă a cărei președinte era Epureanu l-a ales pe Carol de Hohenzollern-Singmaringen să ocupe tronul și, în consecință, din însărcinarea Adunării și a guvernului, Manolache, împreună cu Brătianu și Știrbei, i-au prezentat, la Dusseldorf, contelui Carol Anton de Hohenzollern actul constatator al votului deputaților din 1 mai. Astfel, la 10 mai 1866, Carol I a fost proclamat domnitor al României și a depus, după citirea textului de către Epureanu, jurământul de credință către Țară.⁵⁶

După transformarea Adunării în Adunare Constituantă, Manolache Costache a fost ales de majoritatea conservatoare drept președinte al acestui for, având un rol benefic în cadrul dezbaterilor aprinse legate de elaborarea primei *Constituții* interne a României. În discursul său - ținut în ziua promulgării noii legi fundamentale a țării de către principele Carol I (11 iulie 1866) - Epureanu sublinia importanța zilei de 10 mai,

⁵⁴ Dan Bogdan, Viorel Știrbu, *Pe urmele lui Alexandru Ioan Cuza*, București, Editura Sport-Turism, 1985, p. 183. *Istoria românilor, VII. Constituirea României moderne (1821-1878) ...*, p. 535. A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 40. Stelian Neagoie, *op. cit.*, p. 25. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 411-412.

⁵⁵ Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 412. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 40-41. N. G. Rădulescu, *op. cit.*, p. 14.

⁵⁶ Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 41-42. Elena Monu, *op. cit.*, p. 161. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 413-414.

“când Țara a văzut realizată cea mai vie și mai scumpă a sa dorință - monarhia cu principe străin, iar pentru România acest principe a devenit simbolul naționalității sale.”⁵⁷

Devenind unul dintre principalii lideri ai conservatorilor, Manolache Costache s-a alăturat în vara anului 1866 lui Lascăr Catargiu, Alexandru Știrbei, Gh. Ghica, Constantin Brăiloiu și alora, în vederea unificării grupărilor conservatoare. Intenția lor s-a concretizat în apariția primului ziar conservator “Ordinea” (18 august 1866), în care acești lideri formulau în articolul-program un principiu fundamental al conservatorismului: progresul României prin reforme, dar fără perturbarea ordinii de stat! Din păcate, prima tentativă de creare a unui *Partid Conservator* s-a limitat doar la constituirea unui comitet electoral din reprezentanți ai grupării politice “Juna Dreaptă” și ai junimiștilor ieșeni, ei lansând un program politic chiar înaintea noilor alegeri legislative. Participând la aceste alegeri din decembrie 1867, Epureanu a câștigat lejer locul de senator conservator al județului Tutova.⁵⁸

Cu toată simpatia față de principele Carol I, Manolache Costache a luat atitudine și a protestat împotriva opiniilor nedrepte ale lui Carol Anton de Hohenzollern despre boierimea română și despre România - publicate în scrisoarea deschisă a acestuia către ziaristul Auerbach de la ziarul vienez “Neue Freie Presse” (24 aprilie 1868). Analist fin și bun cunoscător al istoriei noastre, Epureanu explică în scrisoarea sa de răspuns către același ziar vienez (trimisă la 1 mai 1868, de la Iași) evoluția dramatică a Țărilor Române sub dominația otomană, nefuncționarea unei economii cu adevărat moderne și lipsa unei clase de mijloc a întreprinzătorilor. El arată că aceste lucruri au menținut la putere boierimea, dar că totuși instruirea fiilor de boieri români în Occident (cu mari sacrificii materiale) a reprezentat începutul reformării societății și a clasei politice din România, când boierimea a renunțat la titluri și privilegii în cadrul Adunărilor ad-hoc, practic autodesființându-se.⁵⁹

Aceste lucruri nu au afectat însă raporturile cordiale dintre Carol I și Manolache Costache, fapt pentru care domnitorul l-a numit pe Epureanu în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri. Noul guvern Epureanu - instalat la 20 aprilie/2 mai 1870 cuprindea mulți tineri miniștri conservatori: Alexandru Lahovary (ministrul Justiției), C. Grădișteanu (ministru de finanțe), G. Gr. Cantacuzino (ministrul lucrărilor publice), P. P. Carp (ministru de externe) și Vasile Pogor (ministrul Cultelor), fapt pentru care acest Executiv s-a mai numit “*Cloșca cu pui*” Titu Maiorescu - care se aștepta să fie numit în locul lui Pogor - s-a supărat pe premier și a devenit principalul său adversar. Încă de la început, guvernul Epureanu s-a confruntat cu *mișcările antievreiești* din țară și cu opoziția înverșunată a liberalilor “roșii” și a liberalilor fracționiști. Atitudinea premierului Epureanu - care deținea și funcția de ministru de Interne - de a-i apăra pe evreii deferiți Tribunalului din Iași (aprilie 1870) și de a le respecta inviolabilitatea persoanei, averile și cultul mozaic a

⁵⁷ Mihai Eminescu, *op. cit.*, vol. XI - *Publicistică*, p. 23. N. G. Rădulescu, *op. cit.*, p. 23.

⁵⁸ Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 42-43. Elena Monu, *op. cit.*, p. 161-162. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 414.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 44-48 - unde E. Ioachimovici reproduce scrisoarea lui Carol Anton și pe cea a lui Epureanu.

fost apreciată de ministrul de justiție al Franței, Adolf Cremieux (de origine evreu). În condițiile declanșării *mișcării antidinastice*, dirijate de liberali, guvernul a trebuit să înăbușe *mișcarea "republicană" de la Ploiești* (august 1870), dar fără a putea opri dezastrul provocat de "*afacerea Strousberg*". De aceea, Camera Deputaților (rezultată din alegerile din mai 1870) și opoziția liberală care specula atașamentul premierului față de Carol I au respins proiectele financiare ale cabinetului. Mai mult, Epureanu era criticat de politicienii Vasile Boerescu și Dimitrie Ghica pentru faptul că nu acceptase o neutralitate activă a României în războiul franco-prusac, premierul dorind atunci ca statul român să nu se implice deloc, deși el oscila între simpatia sa și a românilor pentru Franța și sentimentele personale față de Carol I. De altfel, între principesa Elisabeta și Maria Costache Epureanu existau raporturi afectuoase, se vizitau la Viena, corespondau, inclusiv cu mama Elisabetei, principesa de Wied, iar la botezul fiicei Maria a lui Carol I lui Epureanu i s-a înmănat cel mai înalt ordin al Casei de Hohenzollern, dat de contele Carol Anton.⁶⁰

După deschiderea sesiunii parlamentare din noiembrie 1870, în Camera Deputaților au loc virulente atacuri contra Coroanei și împotriva Guvernului, Nicolae Blaremburg acuzându-l pe Epureanu că-l favorizează pe Carol I, nerespectând voința națiunii. Dorind să-și majoreze, prin noi alegeri legislative, majoritatea conservatoare, Epureanu a dizolvat Camera Deputaților, cu aprobarea lui Carol I. Deși premierul Manolache Costache a folosit administrația și armata contra liberalilor, totuși aceștia au câștigat alegerile, iar în țară s-au creat tulburări. Mai mult, la 16 decembrie 1870, Strousberg a anunțat că nu poate plăti cupoanele obligațiunilor Societății de Căi Ferate Române care-i fusese concesionată și că acest lucru revine statului român. Atunci noua Adunare legislativă i s-a adresat jignitor domnitorului și i-a acordat un vot de neîncredere guvernului Epureanu (care a demisionat la 23 decembrie 1870).⁶¹

Trecut în opoziție, Manolache Costache a rămas la București, cerând apropiaților săi conservatori să aibă răbdare până se va sfârși criza internă - legată de rezolvarea afacerii Strousberg, iar în ianuarie și februarie 1871 a menținut legăturile cu Carol I și chiar s-a întâlnit cu von Radowitz, consulul german la București. Manifestația populară de protest din fața consulatului german din București, organizată de liberali în martie 1871, când nemții sărbătoreau victoria contra Franței și ziua de naștere a împăratului Wilhelm I, a dus la căderea guvernului Ion Ghica și la pregătirile conservatorilor de a prelua Executivul, lista noului cabinet fiind concepută chiar în acea zi în casa lui Epureanu, cel care-i promitea lui Carol I, prin mareșalul Palatului, că "în caz de nereușită, el își va lua răspunderea întregii situații". Așadar, Manolache Costache a contribuit decisiv la instalarea guvernului autoritar a lui Lascăr Catargiu.⁶²

⁶⁰ *Ibidem*, p. 50-54. Elena Monu, *op. cit.*, p. 162-163. *Memoriile regelui Carol I al României*, vol. I, ediția Stelian Neagoe, București, Editura „Scripta”, 1993, p. 115. Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 45-46. Ion Bulei, *op. cit.*, p. 29-30.

⁶¹ *Memoriile regelui Carol I ...*, vol. I, p. 115-117. Traian Nicola, *op. cit.*, p. 419-420. Elena Monu, *op. cit.*, p. 164.

⁶² Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 58-61. Elena Monu, *op. cit.*, p. 164-165. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 421.

După alegerile generale din mai 1871, Manolache Costache a devenit senator din partea Clubului Conservator din Iași (condus de el și de Grigore M. Sturza), participând la alegeri pe liste comune cu junimiștii ieșeni. De altfel, tot atunci, Epureanu a scris, împreună cu alți parlamentari, la "*Petiția de la Iași*" un document elaborat de conservatorii și junimiștii moldoveni și care cuprindea modificări ce vizau restrângeri ale caracterului liberal al Constituției din 1866. Tot el s-a obligat să înainteze acest act către Parlament.⁶³ După aceea, Manolache a fost cooptat în guvernul Lascăr Catargiu în funcția de ministru al Justiției (28 octombrie 1872 - 31 martie 1873), venind în fața Legislativului cu un *proiect privind reformarea justiției*, propunerile sale fiind precedate de un raport personal asupra situației justiției din România. Ca membru în guvern, el a răspuns criticilor deputatului liberal Nicolae Ionescu referitoare la contractul cu societatea anonimă de căi ferate (votat de deputați la 24 decembrie 1871). Totodată, Epureanu s-a implicat și în dezbaterile *proiectului de lege privind înființarea Creditului Funciar Român* cu capital autohton (după modelul de constituire al creditului funciar din Prusia, la finele veacului al XVIII-lea), el venind cu propria sa variantă care prevedea contopirea mai multor asociații de credit funciar într-o singură instituție condusă de capitaliști autohtoni și nu de moșieri, dar cu aportul străinilor. Deoarece proiectele sale nu au fost agreate și nici votate de deputații conservatori, Manolache Costache a demisionat din guvern și a trecut în tabăra opoziției liberale.⁶⁴

Comportamental, Epureanu s-a asociat între anii 1873-1875 cu liberalii de toate nuanțele, deși doctrinar a rămas un conservator care a criticat viziunea liberală asupra modalității și ritmului de modernizare a societății românești. Prin instrucție și cultură, el nu era de acord cu liberalii de a copia modelul occidental de dezvoltare, fără măcar a-l adapta la specificul României. De altfel, în discursurile sale politice, Epureanu accentua ideea că moșierimea ar fi singura clasă socială capabilă să asigure progresul și prosperitatea țării, dacă s-ar afla la guvernare. Totodată, gândirea politică a lui Manolache Costache a oscilat între ideile conservatoare și cele liberale, căci el a evidențiat elementele liberale din conceptul și principiile conservatorismului. În fine, putem spune că Epureanu a fost părintele celor două mari partide politice: Partidul Liberal - prin rolul jucat de el în coaliția de la Mazar Pașa - și Partidul Conservator, prin rolul său de unificator și catalizator al grupărilor conservatoare.⁶⁵

Ca independent și apoi ca liberal, Epureanu a combătut proiectele de legi inițiate de conservatori. Spre exemplu, a criticat legea privind convertirea datoriei flotante de 27 milioane lei într-un împrumut, cu rentă, căci această datorie provenea din plățile anuităților către societățile de cale ferată contractate de Strousberg și Ofeinheim, dar și din datoriile făcute de guvernele anterioare. Argumentele sale au

⁶³ Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 422. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 62. Elena Monu, *op. cit.*, p. 165.

⁶⁴ V. Boerescu, *Discursuri politice (1859-1873)*, București, 1910, p. 583-585 și p. 611-612. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 63-64. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 422-424. Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 58. Ion Bulei, *op. cit.*, p. 32-35.

⁶⁵ Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 66-68. Elena Monu, *op. cit.*, p. 167. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 426. V. Boerescu, *op. cit.*, p. 585-587. Ion Bulei, *op. cit.*, p. 38-43. P. P. Țarp, *Discursuri (1868-1888)*, vol. I, București, 1907, p. 153-158.

fost însă demontate de P. P. Carp și respinse de Legislativ. Nemulțumit de faptul că nu mai era în guvern, Manolache Costache era uneori nedrept sau chiar jignitor față de foștii săi colegi conservatori. Astfel, în februarie 1875, când s-a dezbătut în Parlament *concesiunea Ofeinheim*, el a atacat dur guvernul conservator și, mai ales, pe ministrul de finanțe Petre Mavrogheni, pe care l-a acuzat de luare de mită. Tot P. P. Carp i-a replicat, spunându-i că atunci când cei doi erau colegi în guvern, Epureanu a tăcut.⁶⁶

Odată cu înființarea Partidului Național Liberal (PNL) la 24 mai 1875, când toate formațiunile liberale și dizidenții conservatori, întruniți în casa maiorului Lakerman din București, au decis unificarea într-un singur partid, în urma organizării și moderării de către Epureanu a așa-zisei *coalitii de la Mazar Pașa*, Manolache Costache s-a înregimentat ca lider politic al PNL și la 4 iunie 1875 a fost ales chiar membru în Comitetul Executiv. În această postură, el combate la 27 iunie 1875 *Convenția comercială dintre România și Austro-Ungaria* în Parlament, optând pentru o politică protecționistă, deși până atunci pledase pentru liber-schimbism. Discursul său, deși recunoștea semnificația ca „act de autonomie” a acestei convenții comerciale și chiar ca simbol de independență a statului român față de puterea suzerană, evidenția efectele negative pe care le produce acordarea de avantaje evreilor austrieci în detrimentul comerțului românesc. Cu această ocazie, Epureanu a expus pe larg problema evreilor din România și chiar a cerut elaborarea unui proiect de lege care să rezolve această chestiune. Însă, după rezultatul votului favorabil Convenției comerciale din 29 iunie 1875, el a renunțat la postul de deputat, trecând definitiv de partea liberalilor și apoi plecând la Epureni, „ca să treiere grâul”⁶⁷

După ce în vara lui 1875, proaspătul creat Partid Liberal a declanșat vaste campanii de contestare a Convenției comerciale româno-austro-ungare, la începutul anului următor acest partid lansa manifeste către cetățeni, pregătindu-se în vederea alegerilor pentru Senat din martie 1876, desfășurate în timpul tumultoaselor certuri politice. În județul Tutova, la Colegiul I a ieșit învingător senatorul Manolache Costache, iar la Colegiul II a câștigat Iorgu Radu. Neavând puterea nici un politician de a conduce Partidul Liberal și nici de a se alege vreun președinte a lui, repartitia funcțiilor a constituit o problemă, dar în cele din urmă mitropolitul primat Calinic Miclescu a fost ales la 14 aprilie 1876 ca președinte al Senatului, iar Epureanu ca vicepreședinte, ca și G. Vernescu. După demisia guvernului conservator Lascăr Catargiu din 30 martie 1876, Carol I s-a consultat cu fruntașii liberali în vederea formării unui nou guvern și, după mai multe tentative, este instalat guvernul gen. Ion Emanuel Florescu.⁶⁸

Titu Maiorescu a considerat că liberalii radicali ai lui I. C. Brătianu și C. A. Rosetti au urmărit să-l înlăture pe principele Carol I și după încetarea mișcării dinastice, numai că realizarea Alianței celor Trei Împărați și începutul crizei orientale au zădărnicit acest plan al liberalilor, fapt pentru care coaliția de la Mazar Pașa l-a ales

⁶⁶ P. P. Carp, *op. cit.*, vol. 1, p. 45-46 și p. 159. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 424-425.

⁶⁷ Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 66-70. Elena Monu, *op. cit.*, p. 168. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 426-427.

⁶⁸ Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 427-428. Publicația „Românul”, București, anul XX, nr. 29 din 30 martie 1876, p. 2-4.

drept șef pe Epureanu, ca o garanție a atitudinii schimbate față de dinastie și folosindu-se de apropierea lui Manolache față de Carol I pentru a putea intra la guvernare. Astfel, la 27 aprilie 1876 Epureanu a fost numit ca premier al noului guvern liberal „*al mazarinștilor*”, deținând și funcțiile de ministru al Comerțului și Industriei și de ministru al Lucrărilor Publice. Din guvern mai făceau parte M. Kogălniceanu (ministru de Externe), Ion C. Brătianu (ministru al Finanțelor), G. Vernescu (ministru de Interne), avocatul Mihai Ferechide (ministru de Justiție) și Gh. Chițu (ministru al Instrucțiunii Publice), iar locul lui Epureanu de vicepreședinte al Senatului era luat de Ion Ghica. Programul noului guvern viza următoarele măsuri: aplicarea strictă a Constituției, reorganizarea armatei, redresarea economiei și finanțelor țării, dezvoltarea și apărarea industriei și comerțului, grija sporită față de școală, justiție și Biserică, respectarea neutralității României și a tratatelor încheiate de aceasta. Deoarece guvernul nu avea majoritatea în Senat, Manolache Costache i-a cerut lui Carol I să-l dizolve, iar, după dizolvare, la alegerile din 3 mai 1876 au ieșit învingători liberalii, în frunte cu Ion Brătianu.⁶⁹

Pe plan extern, guvernul Epureanu a început în iunie 1876 o viguroasă campanie diplomatică, pentru a determina puterile garante să recunoască neutralitatea și inviolabilitatea teritoriului României, în condițiile în care exista pericolul unei noi invazii militare a țării, ca urmare a tratatelor dintre Rusia și Austro-Ungaria și datorită izbucnirii războiului Serbiei și Muntenegrului cu Turcia. De altfel, la 4 iunie 1876, cabinetul Epureanu a înaintat o notă diplomatică în care se afirma că „România nu face parte din Imperiul Otoman” și că, prin Tratatul de la Paris, „puterile europene nu au creat aici un stat puternic și complet independent”, în timp ce notele circulare ale ministrului de externe Mihail Kogălniceanu din 16 iunie și 20 iulie 1876 - adresate agenților diplomatici români - solicitau puterilor europene să recunoască independența țării înainte ca Rusia să înceapă războiul. În schimb, în problema răscumpărării creanțelor drumurilor românești de cale ferată, guvernul nu a adoptat o decizie coerentă.⁷⁰

Deși contribuise la căderea guvernului conservator a lui Lascăr Catargiu, fapt ce i-a determinat pe unii contemporani să-l compare cu personajul mitologic Saturn care-și devora copiii, Manolache Costache a dat dovadă de onoare și cavalierism, dezaproband gestul liberalilor din Camera Deputaților de punere sub acuzare a majorității miniștrilor fostului cabinet conservator. Atitudinea lui Epureanu în timpul discuțiilor pe această temă din Parlament, când Nicolae Flea și alți 75 de deputați liberali au susținut judecarea foștilor miniștri conservatori, a fost una demnă, căci el a afirmat că își asumă responsabilitatea pentru perioada cât a fost ministru conservator al Justiției și că se va supune legilor dacă se vor găsi fapte care să-l incrimineze. La 19 iulie 1876, deputatul Câmpineanu a propus printr-un amendament ca judecata foștilor

⁶⁹ Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, vol. II, București, 1897, p. 15. Traian Nicola, vol. 2, p. 428-429. Elena Monu, *op. cit.*, p. 168. *Istoria românilor*, Iași, Editura „Cultura fără frontiere”, 1996, p. 222. Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 63-64.

⁷⁰ Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 432. Elena Monu, *op. cit.*, p. 169. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 72-73. *Istoria românilor...*, p. 223. *Memoriile regelui Carol I ...*, vol. III (1876-1877), București, Editura „Machiavelli”, 1994, p. 47-49.

miniștri să fie făcută de Înalta Curte de Justiție, căci funcționarea unei comisii a deputaților ar încălca principiul separării puterii judecătorești de cea legislativă. Alături de M. Kogălniceanu, Epureanu a pledat și el pentru acest amendament, deși în cele din urmă acesta a fost respins, fapt ce a provocat ruptura sa cu deputații și colegii liberali și, în consecință, demisia la 23 iulie 1876 a guvernului său, mai ales că refuzase decretul principelui Carol I de dizolvare a Parlamentului.⁷¹

În ceea ce privește problema independenței de stat a României, senatorul Manolache Costache Epureanu și-a nuanțat atitudinea. Astfel, în decembrie 1876, împreună cu Nicolae Blaremburg și Petre Grădișteanu, a criticat moțiunea de protest a Camerei față de Constituția turcă - în care România era considerată provincie otomană privilegiată, iar la dezbaterile din cadrul Consiliului de Coroană din 2 aprilie 1877 s-a declarat pentru neutralitatea țării în iminentul război ruso-turc. Alături de alți foști miniștri conservatori - chemați de Carol I la consultări pe această temă, Epureanu și-a exprimat acordul de principiu pentru trecerea trupelor rusești prin țară, dar fără cooperare militară, armata română urmând să se limiteze la rolul de protejare a populației față de eventualele excese ale armatei ruse. Deși pentru respingerea încheierii vreunei convenții militare româno-ruse s-au exprimat și P. P. Carp, D. A. Sturza, Vasile Boerescu și alții, totuși Senatul a aprobat-o cu 41 de voturi pentru și 10 voturi împotriva. De altfel, alegerile legislative au trebuit să fie devansate (9-13 aprilie 1877), din cauza precipitării evenimentelor politice, iar Epureanu a fost ales ca senator al județului Tutova. Și după semnarea la 17 aprilie 1877 a *Convenției militare româno-ruse*, Epureanu a atras atenția senatorilor asupra faptului că România nu a primit garanții din partea Rusiei că i se va recunoaște independența și i se va respecta neutralitatea, existând pericolul încălcării integrității sale teritoriale și a ocupării sudului Basarabiei. Cu toate acestea, după declanșarea agresiunii turcești asupra României la 30 aprilie 1877, Manolache Costache în calitate de președinte al Senatului - a trebuit să voteze pentru starea de război dintre România și Turcia, iar la 9 mai 1877 a votat *Proclamația de Independență a României*.⁷²

Între 1877-1879, Epureanu a avut numeroase intervenții în Senat, pledând pentru anularea restricțiilor religioase și solicitând acordarea drepturilor civile și politice ale evreilor din România, cerând astfel modificarea articolului 7 din Constituție și a legii electorale. Deși guvernul liberal la care era raliat acum dorea desființarea Colegiului I al marilor proprietari, Manolache Costache cerea menținerea acestuia. De altfel, încă din 1878, el a început să se apropie, din nou, de conservatorii ieșeni, semnând alături de aceștia „*Petiția de la Iași*”, prin care se cerea reforma Constituției din 1866. Reales ca senator al județului Tutova în aprilie 1879, Epureanu era extrem de activ în cadrul dezbaterilor parlamentare, exprimându-și ideile asupra mai multor probleme importante ale țării: datoria publică și bonurile de tezaur ale României; reorganizarea Ministerului de Externe; găsirea unui loc pentru sediul

⁷¹ Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 65-66. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 73-76. Elena Monu, *op. cit.*, p. 169-170. *Memoriile regelui Carol I ...*, vol. III, p. 53. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 430-431.

⁷² *Memoriile regelui Carol I ...*, vol. III, p. 108 și 128. Elena Monu, *op. cit.*, p. 170. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 432-433.

Academiei Române; răscumpărarea căilor ferate române; elaborarea legii drumurilor; anularea clauzei penale din Codul Civil; modificarea art. 7 din Constituție și acordarea de drepturi civile și politice evreilor din țară; elaborarea unei legi a băuturilor spirtoase; rezilierea contractului cu antreprenorii monopolului Regiei Tutunului etc. Deși începea să fie măcinat de tuberculoză, Manolache Costache a continuat să fie activ în Senat și în anul 1880, când a avut importante intervenții parlamentare legate de reorganizarea armatei și de statutul porturile franceze din Brăila, Galați, Sulina, Tulcea și Constanța, dar și de înființarea unei Fabrici de hârtie, iar ultimul discurs în Parlament l-a avut la 10 aprilie 1880.⁷³

Reapropierea lui Manolache Costache de conservatori a fost extrem de reușită, căci se bucura încă de suficientă autoritate în rândul lor, astfel că - la 3 februarie 1880 - el a devenit primul președinte al Partidului Conservator și autorul primului *Program politic* al acestuia, însă fără a apuca să-i dea partidului coeziunea organizatorică corespunzătoare, fiind destul de bolnav. Astfel, demarând în februarie 1880 procesul de unificare a grupărilor conservatoare și creând Partidul Conservator pe baza Clubului Conservator din București și pe baza grupării politice "Juna Dreaptă", Epureanu a elaborat *Programul* și *Statutul* acestei formațiuni politice. Noul partid era condus de un *Comitet Permanent* (alcătuit dintr-un președinte, un vicepreședinte și 5 membri) și de *Adunarea Generală* (formată din 88 de membri fondatori și permanenți ai Clubului Central și din președinții comitetelor județene de partid). În bugetul partidului care era proiectat de Comitetul Permanent și aprobat de Adunarea Generală - erau înscrise și cheltuielile de editare ale *ziarului "Timpul"* (fondat încă din martie 1876 și fiind oficiosul partidului și propagatorul ideilor sale politice). Partidul se baza pe susținerea marilor proprietari de pământ (marea moșierime), pe o parte din mica burghezie și pe unii intelectuali proeminenți.⁷⁴

Cu toate acestea, încă de la înființarea acestui partid, Epureanu a întâmpinat serioase dificultăți, cauzate de: ostilitatea fățișă a lui Titu Maiorescu (care nu trecea pe la sediul partidului); reticența lui Lascăr Catargiu (retras la moșia sa de la Golășei); inconsecvența lui P. P. Carp, Grigore Sturza, Gh. Gr. Cantacuzino și V. Boerescu (care și-au retractat apoi decizia de a-l recunoaște pe Epureanu ca șef al partidului); criticile lui Theodor Rosetti. Așadar, supus presiunii "lupilor cei tineri care-iucid pe cei bătrâni", organismul firav a lui Epureanu a cedat în aprilie 1880, fiind atins de tuberculoză, fapt pentru care politicianul a fost nevoit să se retragă din viața publică și să se întoarcă la moșia sa de la Epureni.⁷⁵

După ce a încetat din viață la Schlangenbad (Germania), la 7 septembrie 1880, din ordinul telegrafic al primului ministru I. C. Brătianu, autoritățile i-au organizat lui Manolache Costache funeralii naționale. Astfel, el i-a transmis ministrului de interne

⁷³ Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 83. Elena Monu, *op. cit.*, p. 170-171. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 433-434.

⁷⁴ Ion Bulei, *Sistemul politic al României moderne. Partidul Conservator*, București, Editura Politică, 1987, p. 18-20. Idem, *Conservatori și conservatorism...*, p. 43-46. Ziarul "Timpul", nr. 37/16 februarie 1880, București, 1880 - *Statutele clubului conservatorilor și programul partidului*. Elena Monu, *op. cit.*, p. 171. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 435.

⁷⁵ Mihai Eminescu, *op. cit.*, vol. XI - *Publicistică*, p. 327. Elena Monu, *op. cit.*, p. 171. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 436.

A. Teriachiu următoarele: *“Domnule Ministru! Răposatului Manolaki Kostaki Epureanu, care de mai multe ori a fost Președinte al Camerei, Președinte al Constituantei, șef al Guvernului și, mai presus de toate, unul din cei dintâi care a deșteptat conștiința națională și a contribuit la constituirea statului român, a-i da toate onorurile cuvenite de la intrarea corpului în țară înseamnă a îndeplini dorința națiunii. Incumbă Domniei Tale, D-le Ministru, a lua toate dispozițiunile ca să se împlinescă această sfântă datorie.”*⁷⁶ După ce trenul cu trupul neînsuflețit a lui Epureanu a intrat în țară pe la granița Ițcani, oficialitățile militare și civile - în frunte cu ministrul de interne, A. Teriachiu - au însoțit cortegiul funerar până la Bârlad, iar la Pașcani, Bacău și Tecuci a fost întâmpinat cu onoruri militare. La înmormântarea de la Bârlad au participat reprezentanți ai Casei Regale (col. Greceanu, adjutant domnesc), Parlamentului (Petre Mavrogheni, Al. Zissu, V. Hiotu, Teodor Codrescu, Theodor Ioan, P. Teulescu etc.), Guvernului (A. Teriachiu), partidelor politice (Lascăr Catargiu și Theodor Rosetti), Armatei (gen. Zefcari) și ai autorităților centrale și locale, dar și mitropolitul Iosif al Moldovei. Toți cei care au susținut discursuri panegirice au evidențiat patriotismul lui Manolache Epureanu și enorma sa contribuție la crearea și modernizarea statului național român. De altfel, toți oamenii politici importanți și presa vremii au elogiat remarcabila personalitate a acestui reputat om politic al epocii sale - Manolache Costache Epureanu.⁷⁷

Spre exemplu, în drumul spre cimitirul “Eternitatea” din Bârlad, când carul mortuar al lui Epureanu a fost oprit la Biserica “Domneasca”, unde s-a oficiat un amplu serviciu religios, au ținut discursuri panegirice I. Gane (primarul orașului) și senatorul Theodor Rosetti. Iată ce frumos portret i-a zugrăvit atunci Theodor Rosetti ilustrului om politic Manolache Costache Epureanu: *“Omul în jurul rămășițelor căruia o întristare comună ne-a adunat din toate unghiurile țării, Manolaki Kostaki, a fost unul din întemeietorii junelui stat român. Născut la 1820, el aparținea acelei generațiuni pe care o soartă ingrătă a destinat-o la munca grea și adeseori plină de decepțiuni de-a fonda o stare de lucruri nouă în o țară străveche, de-a deștepta la conștiința naționalității pe un popor care părea adormit sub greutatea nenorocirilor seculare ce trecuseră peste el. Epoca de regenerare a României, adaptarea ei la viața modernă a familiei popoarelor europene, e strâns unită cu numele bărbatului pe care-l plângem. Pe la jumătatea acestui secol, pe când domneau încă formele unei organizații vechi, care-și pierduseră de mult spiritul lor, odinioară dătător de viață, Manolaki Kostaki, împreună cu contemporanii săi, a formulat pentru întâia dată în Iași principiile acelea de regenerare națională, care de atunci și până acum s-au realizat neconținut. Cel dintâi act politic al său a fost participarea la acea mișcare ce, la 1848, cuprinsese și țara noastră și a cărei programă a fost însăși calea pe care am parcurs-o de atunci și până acum. Luptele din trecut și-au pierdut înțelesul lor și probleme cu totul noi răsar în calea statului român, la rezolvarea cărora e de dorit ca generația actuală și cele viitoare să lucreze cu aceeași dezinteresare, cu același*

⁷⁶ Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 64. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 436. N. G. Rădulescu, *op. cit.*, p. 17-20.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 107-108. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 437-438. Elena Monu, *op. cit.*, p. 172-173. N. G. Rădulescu, *op. cit.*, p. 22-24. Ziarul “**Timpul**”, București, 8 septembrie 1880.

nestrămutat patriotism de care răposatul Manolaki Kostaki ne-a dat un luminos exemplu Ducându-se din mijlocul nostru, rămâne între noi pentru totdeauna acel spirit generos și patriotic pe care Manolaki Kostaki îl avea împreună cu numele său, moștenire a secolelor trecute; căci dacă a reprezentat ideile unui timp nou, caracterul și simțirea cu care a făcut-o au fost aceleași care formau tăria neînfrănată a vremilor vechi, pentru că el era reprezentantul firesc al poporului său, prin caracterul îngăduitor, prin cumințenia și bunul simț care deosebesc poporul nostru de altele. Reintrând în pământul părintesc, țărâna patriei sale iubite îi va fi ușoară, pe cât timp vor mai răsuna peste mormântul său accentele limbii noastre și se vor realiza aspirațiunile poporului nostru Numai menținând vii în inimile noastre gândurile sale înțelepte, nobilele sale aspirațiuni și transmițându-le generațiilor viitoare, vom putea îndeplini datoria de recunoștință ce cu toții o avem către omul de bine Manolaki Kostaki, către acest adevărat patriot care totdeauna a pus interesul țării mai presus de interesele individualității sale”⁷⁸

Totodată, ziarul “Telegraful Român” din 12 septembrie 1880 scria despre controversatul om politic Epureanu (căruiia până atunci îi fusese ostil) următoarele: *“Vrem să-l judecăm cu nepărtinire și să-l ridicăm din confuziunea în care opiniunea publică îl pierde. Acest bărbat politic avea într-însul o patimă, aceea de a domina. Ea l-a târât în toate contrazicerile, în toate inconsecințele aparente, care fac din viața acestui inteligent om politic un lanț de verigi variate în culoare, în preț și în calitate. Manolaki Kostaki a fost liberal până în adâncul sufletului de câte ori a putut face ceva pentru țara lui cu liberalii, dar și conservator până în adâncul patimei când era vorba de a face opozițiune unui guvern liberal, totul pentru a urca la cârma guvernului sufletul său eminentemente liberal L-am combătut pe Manolaki Kostaki, și foarte adeseori dur, pe această suprafață a luptelor, dar eram convinși de un fapt: că în inima lui nu era teremul pe care reacțiunea să prindă roade, căci nici o faptă a Epureanului, de câte ori a fost el la putere, n-a atentat nici la libertatea, nici la neatârănarea statului.”⁷⁹*

O frumoasă caracterizare a lui Manolache Costache Epureanu a făcut-o și ziarul “Răsboiul” (la câteva zile de la moartea politicianului): *“Credința sa fundamentală era aceea că un stat numai atunci poate înflori, când destinele sale sunt conduse de partea aceea a nației care e neatârnată prin avere și cultură și că orice stat e osândit la o retrogradare sigură, mai ales când încapă pe mâna oamenilor care își fac din politică o meserie de credință, un mijloc de îmbogățire ori de bun trai. Ca orator, Epureanu era strălucit, ore întregi fermeca auditoriul, îmbrăcând adevărurile cele mai crude în forma nevinovată a unui umor atât de contagios, încât cei mai mari adversari politici ai săi, departe de a fi jigniți de acele valuri de fină ironie, de acele scânteieri ademenitoare ale unui spirit atât de cult, atât de elegant și de o amabilitate personală covârșitoare, îl ascultau cu o adâncă plăcere.”⁸⁰*

⁷⁸ Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 437-438. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 99-102. Ziarul “Timpul”, 25 septembrie 1880.

⁷⁹ Ziarul “Telegraful Român”, București, 12 septembrie 1880. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 86-87.

⁸⁰ Ziarul “Răsboiul”, București, 12 septembrie 1880. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 439.

Dintre contemporani, cel mai bine l-a înțeles și l-a evocat poetul național Mihai Eminescu, cel care în vibrantul său articol de la ziarul "Timpul", făcut dintr-un admirabil sentiment de devoțiune, a sintetizat politicianul, militantul și patriotul care a fost Manolache Epureanu: " *Un stat - așa cum spunea Epureanu - poate înflori numai atunci când destinele sale sunt conduse de partea aceea a nației care e neatârnată prin avere și prin cultură. Epureanu era liberal și un liberal sincer. Admirator și cunoscător al instituțiilor liberale engleze, el recunoscuse adevărul că garanția duratei și trainiceii dezvoltării a unui stat cu instituțiunile lui cu tot e, de fapt, împăcarea formelor tradiționale de existență cu cuprinsul lor nou, cu dezvoltarea nouă... Astfel de om politic care a fost Manolachi Kostaki Epureanu, cel care avea simțul datoriei împins până la ideal, o amabilitate desăvârșită, un înalt spirit de onoare și cavalermism, o generozitate personificată la care nimeni nu a făcut apel zadarnic și, mai ales, un devotament aparte pentru națiune și pentru Tron, a înțeles pe deplin destinul acestei țări a noastre și, de aceea, cu atât mai mult astăzi îi simțim lipsa modelului său.*"⁸¹

4. Personalitate de seamă a Bârladului

Ca bârlădean, Manolache Costache Epureanu a fost foarte apropiat față de concitadinii săi și extrem de apreciat pentru inteligența și moralitatea sa. Se cunoștea bine cu Iorgu Radu, Gheorghe Iamandi, Iordache Lambrino și cu prietenul acestuia din urmă - Alexandru Ioan Cuza, cel care venea deseori la Bârlad. Făcea parte din elita bârlădeană și se bucura de un mare respect în rândul profesorilor de la Gimnaziul "Gh. Roșca Codreanu" din localitate. Dintre rude, buni prieteni i-au fost Costache Negri (verișorul său) și surorile acestuia - Elena și Catinca (tatăl lor Petrache Negre fiind vărul primar al Catinicăi Epureanu).⁸²

După ce a intrat și mai mult în viața publică a Bârladului, ca magistrat, devenind președinte al Tribunalului Tutova din Bârlad (1846-decembrie 1847), incoruptibilul și exigentul Epureanu a dat dovadă de moralitate profesională și nu a tolerat niciodată mita, influența și nedreptatea, declarând cu fermitate că "*Tribunalul nu se supune poruncilor, ci legii*" Într-o societate bârlădeană dominată de flagelul corupției, el știa să împartă dreptatea celor nevoiași și chiar nu îngăduia nici un abuz al vechilor boieri sau al politicienilor față de târgoveții și țărani judecați. Încă de atunci, bârlădenii i-au admirat integritatea și moralitatea, cinstea și onoarea.⁸³

Mai apoi, reîntors în țară în august 1849, Manolache Costache a locuit alternativ la Bârlad și la Iași. De altfel, în Bârlad a cunoscut-o pe frumoasa Maria (fiica lui Alexandru Sturza și a Smarandei Sturza Bârlădeanul, născută Costandachi), de care s-a îndrăgostit și cu care s-a căsătorit în 1851. Căsnicia celor doi a fost una din cele mai fericite, noua familie locuind fie la Bârlad, fie în conacul de la Epureni

⁸¹ Mihai Eminescu, *op. cit.*, vol. XI - *Publicistică*, p. 328. Ziarul "Timpul", București, 10 septembrie 1880.

⁸² Dumitru Ivănescu, Virginia Isac, *op. cit.*, p. 74, 78, 81 și 83. Elena Monu, *op. cit.*, p. 173-174.

⁸³ Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 18. Ion Bulei, *op. cit.*, p. 21-23. Elena Monu, *op. cit.*, p. 175.
<http://www.cimec.ro/> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

(moșie care a trecut în proprietatea lui Manolache, după moartea unchiului său Iordache Costache).⁸⁴ Totuși, a trăit mai mereu încurcat în datorii, asta și pentru că socrii săi - Alecu Sturza Bârlădeanul și soția sa, Smaranda - nu i-au dat nimic și nici nu l-au lăsat să vină în casa lor. În aceste condiții, pentru a-și achita împrumuturile făcute în perioada exilului și cheltuielile necesare întreținerii familiei, Epureanu și-a vândut moșia Borosăști (1855), casele Catincăi Costache de pe actuala stradă Nicolae Bălcescu, nr. 40 din Bârlad (februarie 1859) și casele sale din același oraș (în 1859 și 1868).⁸⁵

În altă ordine de idei, după ce a fost ales ca membru de seamă al Comitetul Central al Unirii din Iași (30 mai 1856), Manolache Costache - alături de alți membri bârlădeni ai acestui comitet, cum ar fi Al. I. Cuza, Ion Codrescu, Ion Vârgolici, Constantin Dimake și Mihai Cerchez - au făcut din Bârlad al doilea mare centru unionist al Moldovei, contribuind la înființarea la 19 iulie 1856 a Comitetului Unionist din Bârlad (cu 134 de membri). Alături de unii profesori ai Gimnaziului "Gh. Roșca Codreanu" din Bârlad (Panait Chenciu, Ioan Popescu) și de boierii progresiști Iorgu Radu, Constantin Sturza, Ioan Miculescu, G. Giușcă, aga Costin Emanoil și alții, Epureanu a luptat pentru Unire, iar în casa sa ori în cea a lui Lupu Costachi din Bârlad se adunau membrii Comitetului Unionist al județului Tutova și al orașului Bârlad. La aceste întruniri participau deseori și fruntașii unioniști moldoveni Al. I. Cuza, Costachi Negri, Mihail Kogălniceanu, Anastasie Panu, Mihail Jora, Petrache Mavrogheni, Dumitru Sturza și Constantin Rolla.⁸⁶

Intrigați de mașinațiunile cârmuirii la alegerile locale din vara anului 1857, Manolache Costache și alți unioniști bârlădeni au trimis de la Bârlad o scrisoare consulului francez din Moldova, Victor Place (30 iulie 1857), prin care îl informau asupra abuzurilor administrației locale în cadrul acestor alegeri, ilegalitățile comise în întocmirea listelor electorale și neexercitarea corespunzătoare a dreptului de vot. Mai mult, Epureanu a vegheat și asupra corectitudinii întocmirii listelor electorale din județul Tutova pentru Divanul ad-hoc, cercetând în august 1857 ca fiecare candidat să fie înscris, în funcție de avere, în colegiul de care aparținea. Tocmai de aceea, prefectul Dia al districtului Tutova dorea să-l radieze de pe listele electorale pe Manolache Costache și l-a defăimat, printr-o scrisoare, în fața caimacamului Nicolae Vogoride. Cu toate acestea, la alegerile din septembrie 1857, el a fost ales ca deputat în districtul Tutova al Divanului Ad-hoc din Moldova cu 35 de voturi, din totalul de 41 de electori prezenți, făcând parte din colegiul marilor proprietari (alături de Grigore Șuțu). Printre bârlădenii care l-au ajutat pe Epureanu să câștige aceste alegeri erau colonelul Boteanu, P. Veissa, C. Costaki, dr. Costin, G. Giușcă, K. Ciucă, C. Alexis, G. Gane și mulți alții.⁸⁷

⁸⁴ Elena Monu, *op. cit.*, p. 153-154. Radu Rosetti, *Scrieri*, București, Editura Minerva, 1980, p. 703.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 159. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 32-33. Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 703.

⁸⁶ Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 389. *Anul revoluționar 1848 în Moldova*, vol. I, doc. 612, p. 429-430. Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 23. Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 22-24. *Acte și documente relative la istoria...*, vol. III, doc. 422, p. 553-554.

⁸⁷ Publicația "Gazeta de Moldova", nr. 71, Iași, 9/21 septembrie 1857. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 396.

În 20 februarie 1862, după ce bârlădenii l-au reales a cincea oară ca deputat al ținutului Tutova în Adunarea legislativă a Principatelor Unite, Epureanu a susținut un discurs, prin care mulțumea bârlădenilor pentru alegerea sa și-și exprima recunoștința față de Adunarea care, în cele din urmă, l-a validat: *"Domnilor, suindu-mă pentru întâia oară la această tribună, care reprezintă astăzi tribuna Principatelor Unite, am o datorie foarte plăcută a îndeplini către Dv. și o datorie de recunoștință către Adunare, care a binevoit a valida alegerea mea impuindu-mi astfel datoria de a-i mulțumi și în numele alegătorilor bârlădeni care mi-au făcut onoarea pentru a cincea oară a mă trimite în adunare ca reprezentant al lor; către Dv., căci - în iubirea de dreptate și imparțialitate - ați voit a le recunoaște dreptul de a alege o persoană care are onoare a se bucura de încrederea lor și care întrunește condițiunile admisibilității. Mulțumesc acum, în numele meu personal, acelor oratori care au binevoit, prin concursul elocinței d-lor, a înlătura obiecțiunile ce s-au ridicat în contra admiterii mele."*⁸⁸

Participând la alegerile legislative din 1867, Epureanu a câștigat lejer locul de senator conservator al județului Tutova, devansându-l cu 163 din 233 de voturi pe liberalul Scarlat Vârnav.⁸⁹ Deasemenea, la alegerile pentru Senat din martie 1876, desfășurate în timpul tumultoaselor certuri politice, la Colegiul I din județul Tutova a ieșit învingător senatorul Manolache Costache, iar la Colegiul II a câștigat Iorgu Radu.⁹⁰ De altfel, putem spune că bârlădenii l-au ales pe Epureanu de fiecare dată când acesta a candidat la alegerile parlamentare. Chiar și când acestea au trebuit să fie devansate din cauza războiului ruso-turc și s-au desfășurat la 9-13 aprilie 1877, el a fost ales ca senator al județului Tutova.⁹¹ În fine, reales ca senator al județului Tutova în aprilie 1879, Epureanu era extrem de activ în cadrul dezbaterilor parlamentare, exprimându-și ideile asupra mai multor probleme importante ale țării, dar niciodată nu uita să mulțumească bârlădenilor pentru încrederea pe care aceștia i-o acordau.⁹²

La 27 septembrie 1875, când soția sa Maria, bolnavă de cancer, a murit, Epureanu a preferat s-o înmormânteze la Biserica "Sf. Spiridon" din Bârlad - ctitoria familiei bârlădene Sturdza, ca semn al prețurii sale față de bârlădeni.⁹³

Mai târziu, după moartea lui Manolache Costache la 7 septembrie 1880, la Schlagenbad (Germania), deși inițial familia sa a dorit ca el să fie înmormântat în biserica de la Epureni (ctitoria neamului său), totuși peste 200 de frunțași bârlădeni i-au adresat o scrisoare prefectului județului Tutova, C. Nanu, rugându-l să intervină pe lângă Alexandru Exarcu (ginerele urmaș care se ocupa de funeraliile lui Epureanu) ca să permită ca trupul marelui om politic să fie înhumat în Cimitirul "Eternitatea" din

⁸⁸ Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 409. Elena Monu, *op. cit.*, p. 160.

⁸⁹ Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 42-43. Elena Monu, *op. cit.*, p. 161-162. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 414.

⁹⁰ Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 427-428. Publicația „Românul”, București, anul XX, nr. 29 din 30 martie 1876, p. 2-4.

⁹¹ *Memoriile regelui Carol I ...*, vol.III, p. 108 și 128. Elena Monu, *op. cit.*, p. 170. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 432-433.

⁹² Emil Ioachimovici, *op. cit.*, p. 83. Elena Monu, *op. cit.*, p. 170-171. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 433-434.

⁹³ Elena Monu, *op. cit.*, p. 166-167. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 436.

Bârlad. Iată ce frumos scriau acești bârlădeni despre greaua pierdere a compatriotului lor Manolache Costache: *“Domnule Prefect, subsemnașii, pătruși de cel mai profund regret pentru pierderea distinsului nostru concetățean și ilustru patriot, Manolaki Kostaki Epureanu, luând informațiuni că s-ar fi dispus ca trupul său să fie înmormântat la moșia sa de la Epurenii, ne grăbim cu tot respectul a vă ruga să binevoiți a interveni, din partea noastră, a tuturor cetățenilor bârlădeni, pe lângă familia defunctului, spre a se regula înmormântarea sa aici, în oraș. Cu stăruință vă rugăm a face să ni se satisfacă această dorință unanimă, căci după o pierdere așa de însemnată, să ne poată rămânea măcar mângâierea, că precum în viață ilustra persoană a lui Epureanu a fost între noi, nici după moarte el nu ne-a părăsit.”*⁹⁴

În aceste condiții, sosind în Bârlad, sicriul lui Epureanu a fost așezat pe un catafalc în sala mare a gării. A doua zi, la înmormântare, au participat foarte mulți bârlădeni, dar și reprezentanți ai autorităților centrale și locale, precum și iluștri oameni politici: A. Teriachiu (ministru de interne), Lascăr Catargiu, Petre Mavrogheni, Theodor Rosetti, Al. Zissu, V. Hiotu, P. Teulescu, col. Greceanu (adjutant domnesc, reprezentantul prințului Carol I), gen. Zefcari (reprezentantul Armatei). Din partea oficialităților locale au participat I. Gane - primarul orașului Bârlad, C. Nanu - prefectul județului Tutova, V. Costăchescu (directorul Prefecturii Tutova), avocatul Theodor Ioan (senator și șeful PNL-ului din județul Tutova), col. Bibescu și Teodor Codrescu (senatori conservatori din județul Tutova), Sandu Negri, G. Leca etc. Printre cei care au susținut discursuri panegerice, alături de senatorul Theodor Rosetti, au fost și primarul I. Gane și prefectul C. Nanu. Cei doi au evidențiat patriotismul lui Manolache Epureanu, iubirea pe care bârlădenii i-au purtat-o și o vor purta mereu, precum și enorma sa contribuție la crearea și modernizarea statului național român. De altfel, și în presa vremii au apărut atunci ample comentarii despre înmormântarea de la Bârlad a acestei remarcabile personalități politice a epocii sale.⁹⁵

* * *

Memoria și prețuirea bârlădenilor pentru această uriașă personalitate a urbei lor n-a conținut niciodată, semn că respectul pentru semenul lor a rămas viu și nepătat. Drept mărturie stau nenumăratele *comemorări, aniversări și sărbători* legate de numele lui Manolache Costache Epureanu, dar mai ales *monumentele statuare și votive* ridicate în cinstea sa. La acestea se adaugă și numeroasele *studii, articole și lucrări* care aprofundează această complexă personalitate a Bârladului, dintre care merită amintite cele ale lui N. G. Rădulescu, Emil Ioachimovici, Traian Nicola și, în special, Elena Monu.

Spre exemplu, în 1885, la cinci ani de la moartea lui Manolache Costache, un contemporan al său N. G. Rădulescu îl caracteriza astfel: *“Manolaki Kostaki Epureanu a străbătut lumea aceasta a deșertăciunilor, departe de orice deșertăciuni*

⁹⁴ *Ibidem*, p. 107-108. Ziarul “*Timpul*”, București, 12 septembrie 1880. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 436-437.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 108. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 437. Ziarul “*Timpul*”, București, 12 septembrie 1880.

pentru sine, urmărind totdeauna scopuri mărețe, nefăcându-și decât datoria și iar datoria în politică, în viața sa publică și privată. Dragostea fierbinte ce-a avut pentru țară și devotamentul către națiunea sa i-au dominat întreaga existență, mergând până la jertfă, care nu-i părea niciodată mare, dacă printr-înșa putea să contribuiască la propășirea României. Manolaki Kostaki Epureanu avea apoi o elocință firească, strălucită și de o mare putere de convingere, care se aprindea până la cel mai mare entuziasm când grăia de soarta cea mare ce întvedea pentru țara lui. Era un orator cu totul modern. Nu fraze mari și patetice ca un orator popular, ci spirit de convingere. Înapoia acestui farmec al graiului, însă, se ascundea o inimă rănită de starea tristă a țării lui, căci el, poate cel întâi, a fost care nu s-a lăsat orbit de frazeologia goală a politicianilor de industrie, nici de aparențele unei propășiri în formă, pe când în fond poporul da înapoi pe toate căile... În fine, bunătatea inimii lui Manolaki Kostaki Epureanu era nemărginită și nimenea n-a făcut vreodată apel zadarnic la generozitatea sa. Toată lumea care l-a cunoscut își amintește încă, desigur, blândețea sa, spiritul său pătrunzător și plin de farmec, adeseori mușcător, dar niciodată plin de patimă, cu care dezarma chiar și pe dușmanii săi.⁹⁶

Totodată, trebuie amintit faptul că, după alegerile din toamna anului 1898, bârlădenii au propus să se aleagă un Comitet Central care să acționeze pentru ridicarea unei statui a lui Manolache Costache. Lista de subscriere - publicată la finele lui octombrie a aceluiași an - arăta că orașenii au subscris cu 100 de lei, iar Gheorghe Iamandi, dr. Alexandru Șabner-Tuduri și Theodor Iamandi au dat câte 40 de lei fiecare. Mai mult, în 1900, în semn de prețuire pentru compatriotul lor, bârlădenii au dat numele de Epureanu unui Gimnaziu real, care apoi s-a comasat cu Liceul "Gh. Roșca Codreanu"⁹⁷ După aceea, în 1902, când principesa Elena Bibescu (flica lui Manolache Costache) a decedat și a fost înmormântată în cavoul familiei Epureanu din cimitirul "Eternitatea" din Bârlad, fiii principesei - Emanuel și Anton Bibescu - au ridicat deasupra mormântului un monument din marmură, în formă de piramidă, în interiorul căruia a fost amplasat în cinstea bunicului lor bustul lui Epureanu (realizat de sculptorul Ernest Dubois). Din păcate, acest bust a dispărut în 1985, în condiții necunoscute.⁹⁸

Cu aceleași sentimente de prețuire pentru compatriotul lor Manolache Costache - bârlădenii au insistat pe lângă Emanuel și Anton Bibescu și au ajutat financiar la realizarea unui monument votiv din marmură (realizat de Charles Jacquot), deasupra căruia era amplasat bustul din bronz a lui Epureanu, iar pe un soclu de piramidă retezată a fost fixat un medalion din bronz pe care erau sculptate, în tehnica basoreliefului, chipurile principesei Elena Bibescu și a fratelui ei, Ion. Deși inițial acest monument votiv a fost amplasat pe fostul bulevard Elisabeta, în fața Gării Bârlad, el a fost mutat în perioada interbelică în fața fostului Tribunal (devenit apoi

⁹⁶ N. G. Rădulescu, *op. cit.*, p. 17-19. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 441.

⁹⁷ Ziarul „Bârladul”, anul I, nr. 7 din 26 octombrie 1898, Bârlad, p. 1. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 438.

⁹⁸ Elena Monu, *op. cit.*, p. 176. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 438.

Prefectură și, actualmente, Teatrul “V. I. Popa”), iar în 1948 a fost demolat, pentru ca, în 1951, în condițiile proletcultismului, să dispară complet.⁹⁹

În orice caz, la solemnitatea de dezvelire a acestui frumos monument (9 iunie 1913) au participat locotenent-colonelul V. Costescu (adjutant regal și reprezentantul regelui Carol I), miniștrii M. G. Cantacuzino (reprezentantul Guvernului și al Clubului Conservator) și C. Arion (venit împreună cu soția sa), Emilian Constantinescu (directorul de cabinet al lui Cantacuzino) etc. Din partea autorităților locale au participat Ștefan Drăgănescu (prefectul județului Tutova), Ion Stănescu (primarul orașului), M. Vidrașcu (procuror la Curtea de Casație), protoiereul C. Dolinescu, I. Toneanu (procurorul general al orașului Iași), senatorul Theodor Ioan și deputații A. Ionescu și I. Ștefănescu, M. Cerchez, avocați, magistrați, doctori, profesori și alții, iar din partea familiei au participat Alexandru Exarcu (ginecele lui Epureanu), Lupu Kostaki și Emil Juvara. După conferința avocatului Emil Ioachimovici - ținută în sala “Curții cu jurați” a Tribunalului - participanții s-au deplasat spre Gară, unde a fost dezvelit monumentul în cauză, iar apoi s-a trecut la oficierea unei slujbe religioase de către un sobor de preoți (condus de protoiereul C. Dolinescu). Cu această ocazie, au luat cuvântul Alexandru Exarcu, Emil Ioachimovici, primarul I. Stănescu, protoiereul Dolinescu, senatorul Theodor Ioan și ministrul de justiție M. Cantacuzino - cel care și-a încheiat cuvântarea astfel: *“Fie ca față de greutățile din afară, adăpându-ne la izvorul generator al curățeniei de cuget și a căldurii și luminatului patriotism a mării generațiuni căreia a aparținut Manolaki Kostaki Epureanu, să uităm micile patimi ale momentului, să trecem peste efemeridele luptelor noastre politice, să ne ridicăm deasupra cadrului strâmt al trecătoarelor chestiuni de persoane, înălșându-ne îndeajuns spre a nu mai zări decât idealul care a încălzit o viață întreagă marea generațiune din epoca de renaștere a țării, adică Unirea tuturor românilor, spre înălșarea României.”*¹⁰⁰

Mai târziu, deși regimul comunist a scos din istoria națională și locală pe Manolache Costache Epureanu, s-a păstrat undeva, oarecum, flacăra recunoștinței față de acest mare om al epocii sale, iar după 1990 s-au înmulțit semnele de prețuire ale bărlădenilor pentru această reprezentativă personalitate a urbei lor. Intelectuali de seamă ai Bârladului, animați de sentimentul datoriei niciodată împlinite, au redat numele lui Epureanu unui Bulevard (fosta stradă K. Marx), iar Școala nr. 9 din localitate îi poartă numele ilustrului om politic. Totodată, s-au organizat ample manifestări publice dedicate lui Epureanu, Societatea Culturală “Academia Bârlădeană” fiind promotoarea lor. Președinta acestui for, prof. dr. Elena Monu, a fost cea care a inițiat procedura de atribuire a numelui lui Epureanu școlii din satul Epureni, iar - alături de prof. univ. dr. C. D. Zeletin - ea a reușit în 2002 să atribuie numele principesei Elena Bibescu Școlii nr. 5 din Bârlad, precum și Căminului Cultural din Epureni (aflat pe locul vechiului han boieresc). În același spirit de “*restitutio memoriae*”, tot din 2002 se oficiază anual la monumentul funerar al

⁹⁹ *Ibidem*, p. 177. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 438.

¹⁰⁰ Ziarul “**Conservatorul**”, Bârlad, 11 iunie 1913, p. 14. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 438.

familiei lui Manolache Costache din cimitirul bârlădean "Eternitatea" o slujbă de pomenire.¹⁰¹

Mai mult decât atât, Societatea Culturală "Academia Bârlădeană" a declarat anul 2005 drept "Anul Manolache Costache Epureanu" (când se împlineau 125 de ani de la moartea marelui om de stat), deschis la 29 iunie, în carul manifestării tradiționale "*Sărbătoarea Teiului*" din comuna Epureni. În acel context, iată ce declara prof. Elena Monu - președinta "Academiei Bârlădene" - despre ilustrul om politic: "*Manolache Costache Epureanu a fost unul dintre primii politicieni români care s-a aflat în prima linie a pașoptiștilor, a pregătit și a organizat Unirea Principatelor Unite de la 24 ianuarie 1859, fiind de trei ori prim-ministru – o dată al Moldovei și de două ori al României, în perioada 1860-1876. A fost organizator și moderator al Coaliției de la Mazar-Pașa, constituită din grupările liberale și conservatoare din România, care s-a finalizat prin crearea primului partid politic, PNL, la 24 mai 1875. A murit în Germania, în anul 1880, și a fost înmormântat la Bârlad.*"¹⁰²

În fine, în septembrie 2009, angajații Poliției Bârlad cu aprobarea consilierilor locali ai municipalității - au amplasat în fața sediului instituției bustul din bronz a lui Epureanu, pentru a cinsti memoria acestuia și pentru faptul că acesta a fost ministru de interne, judecător al ținutului Tutovei și primul doctor în drept din România.

* * *

Într-o societate românească a contrastelor, în care orologiile nu băteau, din păcate, la unison, timpul destinului lui **MANOLACHE COSTACHE EPUREANU** părea unicul tămăduitor pentru acțiunea politică a boierimii și a burghezimii în formare. De altfel, frământate de marile prefaceri înnoitoare ce se impuneau, Principatele Române aveau nevoie atunci de oameni de caracter și care să cunoască direcțiile de dezvoltare modernă ale societății. Un astfel de om politic al epocii a fost și Epureanu, cel care a înțeles că adevărata putere a românilor nu este dată doar de unitatea lor sau de întinderea pământului lor și nici de abundența resurselor, ci de munca, principiile morale și seriozitatea cu care poporul își poate croi propriul destin. Ca atare, într-o perioadă a înrâncenatei opoziții dintre conservatori și liberali, când țării părea să-i fie greu să înainteze pe drumul modernizării, el și-a asumat rolul de verigă de legătură între cele două lumi contrastante, îmbogățindu-le reciproc cu noi cunoștințe de ordin moral, juridic și politic și trezindu-le interesul și chiar nevoia de a se studia și de a se înțelege una pe alta. Lui **MANOLACHE COSTACHE EPUREANU** nu i-a fost ușor, dar simbioza dintre înțelepciunea rafinată, diversitatea și policromia sa orientală și cunoștințele enciclopedice de tip raționalist pe care le-a căpătat în Occident l-au impus între români ca pe primul mare formator român de opinie politică și ca pe un lider incontestabil de partide și guverne politice.

În același timp, trebuie spus faptul că niciunde vrednicia și măreția inimii sale nu pot fi mai nimerit prețuite, nici unui loc nu poate a-i urma o mai adevărată și

¹⁰¹ Elena Monu, *op. cit.*, p. 177. Traian Nicola, *op. cit.*, vol. 2, p. 438.

¹⁰² Ziarul "**Bârladul**", serie nouă, nr. 11, 4-10 iulie 2005.

veșnică glorie a faptelor și memoriei lui decât la Bârlad. Lucrarea sa săvârșită către bârlădeni de a le reînnoi societatea și de a-i reprezenta cu demnitate în Parlamentul României au adus aici cuvenita strălucire a numelui său. Din acest motiv, **MANOLACHE COSTACHE EPUREANU** reprezintă figura singulară a *celui mai important parlamentar al județului Tutova*, iar pentru bârlădeni el a rămas, dincolo de *marele justițiar al urbei*, o făptură stranie și pură, de o genială claritate în previziuni, de o neînțeleasă rețineră în a persevera în intuiții salvatoare.

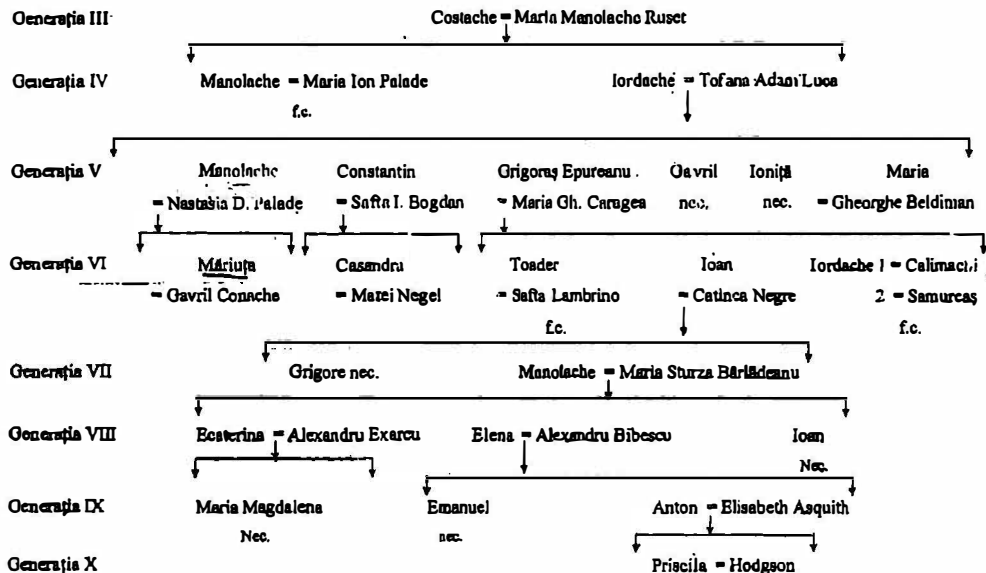
MANOLACHE COSTACHE EPUREANU nu a fost un copac fără rădăcini și nici n-a fost nevoit să-și întindă coroana sub un soare străin ca să rodească, ci a constituit sinteza totală și genială a culturii noastre politice, căci el cunoștea întregul program de preocupări al înaintașilor pașoptiști și l-a dus cu atâta mândrie în Europa, înobilându-l cu frumusețea sa spirituală și cu extraordinara sa erudiție. Tocmai de aceea, formându-și cultura politică și juridică dinspre clasici către moderni și preluând modelul politic al deschiderii către lume și viață, el a fost *anticipație și sinteză a ideilor politice românești*.

Așadar, această succintă prezentare a marelui om politic și de stat **MANOLACHE COSTACHE EPUREANU** nu face decât să concretizeze o invitație la nivel de investigație istorică profundă, prin care el ne apare ca o figură sintetizată poate mozaical, umanizată complice și tandru. La urma urmei, numai prin astfel de abordări, vom putea înțelege de ce acest „*nobil al politicii românești*” a avut în epoca sa o prezență viguroasă, conștientă, eroică, având chiar viziune și un înalt simț al lucrurilor posibile. Doar așa a putut el determina crearea unei lumi românești noi pe care a învățat-o să respecte valorile modernității, să asculte muzica Europei, să fie întotdeauna alături de cei simpli, iar prin exemplul său personal a format caractere și a reușit să rămână pe veci în mintea și inima noastră, clasa politică românească de acum având posibilitatea să crească sub falnica umbră a exemplului strămoșului lor. În fond, dorind fericire și prosperitate patriei sale, **MANOLACHE COSTACHE EPUREANU** aspira s-o facă liberă și luminată, demnă de interesul și atenția oamenilor politici, dar mai ales a oamenilor de rând ai țării. A fost nevoie de ceva timp pentru ca aceste visuri ale sale să se realizeze, dar important este că a crezut în ele. Oricum, vasta sa activitate politică și ca om de stat se constituie și astăzi într-un model demn de urmat și care ar trebui revalorificat.

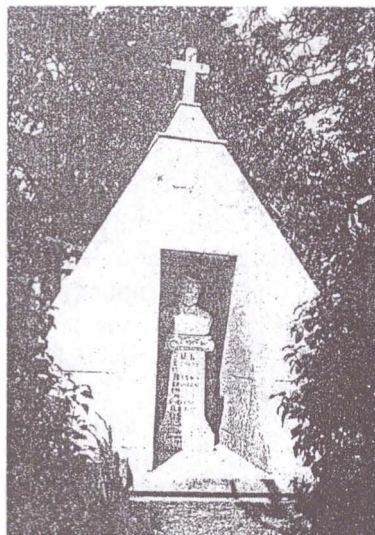
În fine, cu o noblețe și o onoare aparte, **MANOLACHE COSTACHE EPUREANU** poate fi considerat unul din cei mai mari politicieni români ai vremii sale care a avut puterea să străbată cu mintea ceața viitorului românimii, deși cea mai mare izbândă a geniului său va rămâne cea reușită de întoarcere a poporului lui cu fața către *cultura de tip politic* și către autentică elită a societății românești.

^x *Lucrarea a apărut cu sprijin financiar în cadrul proiectului POSDRU/88/1.5/S/47646, cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Sunt Doctorand la Universitatea "Al. I. Cuza" Iași, Facultatea de Istorie, Anul I(Școala Doctorală), anul 2009-2010.*

FAMILIA COSTACHE, RAMURA EPUREANU

Manolache Costache Epureanu

Cavoul familiei Manolache Costache sf. sec. XIX

Cavoul familiei Costache Epureanu - ansamblu și detaliu

